

המכון הישראלי
לדמוקרטיה

דת ובג"ץ: דימוי ומציאות

א. פרסום "מנוף - המרכז למידע יהודי"

במבחן הביקורת

ד"ר מרגית כהן, אלי לינדר, פרופ' מרדכי קרמניצר

נייר עמדה / 39

ירושלים, אב התשס"ג, אוגוסט 2003

המכון הישראלי לדמוקרטיה הוא גוף עצמאי, המסייע לכנסת ולוועדותיה, למשרדים ולמוסדות ממשלתיים, לגופי השלטון המקומי ולמפלגות, באמצעות הגשת מחקרים והצעות לביצוע שינויים ורפורמות בדפוסי פעילותם.

נוסף על כך, המכון הישראלי לדמוקרטיה מממש את שליחותו על-ידי הצגת מידע משווה בנושאי החקיקה ודרכי התפקוד של משטרים דמוקרטיים שונים. כמו כן הוא שואף להעשיר את השיח הציבורי ולעודד דרכי חשיבה חדשות על-ידי ייזום דיונים בנושאים שעל סדר היום הפוליטי, החברתי והכלכלי, בהשתתפות מחוקקים, בעלי תפקידי ביצוע ואנשי אקדמיה ועל-ידי פרסום מחקרו.

עורך ראשי: אורי דרומי
ראש מינהל מחלקת פרסומים: עדנה גרניט
עורכת הספרייה: יעל מושיוב
עריכת לשון: תמי אילון-אורטל
רכז הפקה: נדב שטכמן
עיצוב גרפי: רון הרן
סודר ונדפס בתשס"ג ב'ארט פלוס', ירושלים
מסת"ב ISBN 965-7091-56-X

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט, לתרגם, לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל דרך או אמצעי אלקטרוני, אופטי או מכאני או אחר – כל חלק שהוא מהחומר בספר זה. שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא ברשות מפורשת בכתב מהמוציא לאור.

© כל הזכויות שמורות למכון הישראלי לדמוקרטיה
Copyright by The Israel Democracy Institute
Printed in Israel 2003

ד"ר מרגית כהן היא עוזרת מחקר במכון הישראלי לדמוקרטיה וד"ר למשפטים באוניברסיטת לסטר.
אלי לינדר הוא בוגר הפקולטה למשפטים, החוג לפילוסופיה ותכנית אמירים למצטיינים באוניברסיטה העברית בירושלים.
פרופ' מרדכי קרמניצר הוא עמית בכיר במכון הישראלי לדמוקרטיה ופרופ' למשפטים באוניברסיטה העברית בירושלים.

הדברים המתפרסמים בניירות העמדה אינם משקפים בהכרח את עמדת המכון הישראלי לדמוקרטיה.

תוכן העניינים

5	פרק ראשון – מבוא ותקציר
5	א. מבוא
6	ב. תקציר הממצאים
6	● פסיקת בית המשפט העליון
11	● על הרכב בית המשפט העליון
12	פרק שני – בדיקת מאגר הפסיקה של 'מנוף' ב"נושאי דת ומסורת"
12	א. השערת המחקר, מתודה, הגדרת המחקר
12	(1) השערת המחקר
12	(2) הקריטריונים לניתוח
	(3) הגדרת ערכים 'דתיים/מסורתיים' כקני מידה
14	להערכת הפסיקה
16	ב. בעיות באמינות המאגר
16	(1) פסקי דין שלא אוזכרו
21	(2) האומנם מאגר שעניינו 'דת ומסורת'?
22	(3) היעדר אזכור מלא של פסקי הדין
23	(4) טעויות סופר
23	(5) החלטות ביניים
24	(6) שגגות נוספות
25	ג. ריכוז שגגות – 45 פסקי הדין הראשונים של מאגר 'מנוף'
30	ד. סיכום חלק א: ניתוח המסקנות של פרסום 'מנוף'
32	פרק שלישי – על הרכב בית המשפט העליון
38	פרק רביעי – סיכום
39	פרק חמישי – נספח: מאגר 'מנוף' – ריכוז טעויות טכניות
49	English Summary

א. מבוא

המחלוקת בעניין דת ומדינה, שהיא אחת המחלוקות החריפות המאיימות על אופייה ועל לכידותה של מדינת ישראל, מצריכה ומצדיקה דיון מקיף ורב צדדים והיבטים. המכון הישראלי לדמוקרטיה, העוסק זה מכבר בסוגיה, יפרסם סידרה של פרסומים שעניינם ביטוייה של מחלוקת זו בבית המשפט העליון וכלפי בית המשפט העליון.

דפים אלו הם סנונית ראשונה בסדרת פרסומים צפויה זו. להלן נטפל טיפול נקודתי בפרסום מטעם 'מנוף' – המרכז למידע יהודי, פרסום שכותרתו "בג"צ או ביי"ד לחוקה? קובץ מחקרים". פרסום זה איננו נושא תאריך ואורכו 16 עמודים. הגוף שהוציא את הפרסום מזהה עצמו עם המגזר החרדי.¹ מאז יצא לאור, זוכה פרסום זה להבלטה מצד הטוענים לזיהוי בג"ץ כערכאה המבטאת עמדות פריטיקולריות השוללות את ערכי האורתודוקסיה. סביר שההישענות על פרסום זה מתבססת על הנחה בדבר מהימנותו. כותבי דפים אלה, המבצעים בימים אלה מחקר מעמיק באשר לאופני ההכרעה של בג"ץ בסוגיות דת ומדינה, בחנו בחינה ראשונית את פרסום 'מנוף'. היקפן של הטעויות שנמצאו בפרסום ורמת חומרתן, כמו גם דרכי הטיעון באשר לרקעם של שופטי בית המשפט העליון, מצדיקים בדיקה מקיפה של הפרסום והצגת ערכו בפועל. זאת, כדי שהמשך הדיון הערכי המהותי בנושאי דת ומדינה יתבצע, לכל הפחות, על בסיס נתונים עובדתיים מדויקים. זאת נעשה בנייר העמדה שלהלן.

לפרסום של 'מנוף' שני חלקים. בחלקו הראשון בחרו כותביו בשיטה מתודולוגית כמותית – בחינת מאגר של פסקי דין והסקת מסקנות סטטיסטיות מן הנתונים המתקבלים. את 160 פסקי הדין בחרו, לפי הכתוב בדפים, "מתוך 15,6780 [כך] פסקי דין שנסקרו" – טעות סופר ראשונה

* אנו מודים לעדי פרמדר על עזרתה במחקר.

1 באתר האינטרנט של 'מנוף' מזהה הגוף כ"מרכז מידע שעוסק בהסברה, במידע ובתקשורת". מטרתיו המרכזיות הן "שינוי מטען הדעות הקדומות והסטריאוטיפים שיש נגד חרדים בישראל. באמצעות הפקה של מידע, חומר הסברה ופרסומים. מאבק נגד עיוותים ופירסומים תקשורתיים מעוותים. סיוע לדוברים חרדים ולאנשי תקשורת" (ציטוט מדויק). על בסיס דברים אלה ניתן להגדיר את הגוף כמי שמבקש לייצג עמדות של המגזר החרדי. ראו אתר האינטרנט: www.manof.org.il.

המצביעה על איכות המחקר. על בסיס טבלה מקוצרת הסוקרת את פסקי הדין – באופן לא מדויק ותוך שגגות תוכניות – מבקשים הכותבים להוכיח מגמת החרפה ביחס ה"אנטי דתי" של בית המשפט העליון.

אורכו של החלק השני שני עמודים, וכותרתו "הרכב בית המשפט העליון מול הרכב אוכלוסייה בישראל". מגמת עמודים אלה להראות, כי חלק הארי של שופטי בית המשפט העליון הוא ממין זכר, אשכנזי, חילוני, ובוגר הפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית בשנות ה-50. כמו-כן פורטו קשרים אישיים בין השופטים. על אף שהתפיסה הבסיסית הבאה לידי ביטוי בחלק זה איננה מבוססת במפורש, יש בו משום הצגת עמדה המצדדת בהרכב בית המשפט העליון כמייצג את הרכב האוכלוסייה במדינת ישראל. בחלקו השני של נייר העמדה, נבקש להתמודד עם עמדה זו ועם אופן הצגתה בשני מישורים. במישור הראשון יישללו חלק מן הנתונים המופיעים בדף זה; ובמישור השני, ברמה העקרונית, ננתח את השאלה שעניינה הרכב בית המשפט העליון כמשקף נתונים שונים של החברה שאותה הוא שופט. אף שיוכה, כי 16 העמודים (ובתוכם עמוד שער) הזוכים לכותרת "קובץ מחקרים" אינם מהווים בסיס אמין להסתמכות, אנו רואים חשיבות בבחינתו של מחקר מסוג זה. עם כל שגגותיו, נראה שהוא מציג בבידור את האופן שבו חלק מן המגזר האורתודוקסי-חרדי קורא את העשייה השיפוטית של בג"ץ. מטרתם של דפים אלו, אם כן, היא להעמיד במקומו את הפרסום הספציפי, כדי להוביל לדיונים מבוססים יותר, באופן שיאפשר התמודדות עם העמדה הפוליטית-חברתית העומדת ברקעו.

ב. תקציר הממצאים

להלן תקציר מסקנותינו וממצאינו באשר לפרסום 'מנוף', על שני חלקיו.

• פסיקת בית המשפט העליון

- מחברי פרסום 'מנוף' מנסחים את מסקנותיהם כדלקמן:
- א. עלייה חדה במספר הפסיקות האנטי יהודיות והאנטי דתיות מאז כניסת אהרון ברק לעמדת כוח.
 - ב. בשנים האחרונות יש קרוב למאה אחוז פסיקות אנטי דתיות.
 - ג. התקבלו מרבית העתירות לשינוי הסטטוס קוו.

ד. נמצא מתאם חזק בין עמדות אישיות לפסיקות בנושאים דתיים.
ה. ישנה ירידה חדה בשיתוף שופטים דתיים בדיונים בבג"ץ שריקעם
דתי-ערכי."

בדיקת הפרסום מעלה כי ארבע המסקנות הראשונות, לא רק שלא הוכחו, אלא שיש בהן כמה וכמה כשלים בסיסיים. באשר למסקנה האחרונה, זו מוצגת באופן חריף ומוקצן.

1. ראשית, הפרסום מתיימר להתמקד לכאורה רק ב"פסיקות בג"צ בנושאי דת" (עמ' 4 בפרסום). אולם בפועל אפשר למצוא במאגר של הפרסום פסקי דין שניתן לראותם כחורגים בעליל משאלות של דת גרדא, למשל בעניין סגירת ערוץ 7 וערוצים נוספים, מתן זכויות להומוסקסואלים ולסביות, כהונתו של בכיר במוסד לביטוח לאומי ואף הרשעה של אם בהתעללות בילדיה.

הניסיון להציג את הפרסום כמצביע על היחס השיפוטי בשאלות דת ומדינה איננו מדויק ואף מטעה.

2. תחת המושג "פסיקה אנטי יהודית ואנטי דתית" מזהה למעשה כל הכרעה שהייתה מתקבלת בביקורתיות בעיני מגזר מוגדר, שניתן להגדירו כאורתודוקסי-חרדי. זאת, אפילו אם ההכרעה הודרכה רק על ידי עקרונות של חוקיות. כך, למשל, נכללים בקטגוריה זו פסק דין שעניינו מינוי סמנכ"ל למוסד לביטוח לאומי בידי שר העבודה והרווחה, איש ש"ס; הוצאת צו על תנאי שעניינו חיוב לגבות חובות מים של בתי כנסת; כל החלטה שאיננה מאשרת החלטת בית דין רבני, יהיו אשר יהיו המצב הסטטוטורי וההלכה השיפוטית בנדון; והחלטה שלפיה "חינוך בנים באמצעות הכאה היא תקיפה". מובן שגם מינוי נציגים רפורמיים למועצות דתיות ופסק הדין שדחה את ערעורו של אריה דרעי נכללים בגדר הפסיקה ה"אנטי יהודית".

למעשה, מבקש הפרסום (וכפי שנראה להלן, תוך שגגות מתודולוגיות חמורות) לבחון עד כמה פסיקתו של בית המשפט העליון תואמת את עמדותיו של מגזר אחד ומזדהה עמן. הנייר של 'מנוף' אינו מבוסס על הנחת המוצא הנדרשת במסגרת המבנה החברתי והפוליטי של מדינת ישראל, שלפיה לאזרחים ניתנת זכות הבחירה בעמדות אידאולוגיות מגוונות והזכות לחיות בהתאם להן, והרשות השופטת אמורה לשקף זכויות אלה במידה האופטימלית.

3. הפרסום מתיימר להסתמך על מאגר של 160 פסקי דין, האמורים לבטא או לפחות לשקף את העשייה השיפוטית בנושאים הקשורים למגזר האורתודוקסי-חרדי. כאן נמצאו מספר טעויות קשות:

א. **חיפוש אקראי של כותבי דפים אלו העלה 28 פסקי דין, העוסקים בעליל בסוגיות שבהן עוסק הפרסום, ואשר אינם נכללים במאגר של 'מנוף'**. חלקם פסקי דין חשובים ובולטים, כמו פסקי הדין בעניין מיטראל (ייבוא בשר לא כשר לישראל ו"חוק הבשר"), מנינג, דרעי ופנחסי. כמעט שני שלישים מאלה שקיבצנו היו מסווגים במחקר 'מנוף' כמבטאים עמדה "חיובית" כלפי המגזר האורתודוקסי-חרדי. היעדר התייחסות לפסיקה במלואה מעלה ספקות ראשוניים באשר לממצאים, שלפיהם רמת הפסיקה ה"שלילית" לכאורה בסוף שנות ה-90 מגיעה לכמעט 100%.

ב. אזכור הפסיקה לוקה. אף לא אחד מפסקי הדין מציין את שם העותר או את מקום פרסומו, כמקובל בכל אזכור אקדמי ראוי של פסק דין. לכל היותר מזוהה פסק הדין באמצעות תאריך מתן פסק הדין ומספרו הסידורי של התיק, ואילו **36 פסקי דין מופיעים באזכור תאריך ההחלטה בלבד**, אף בלי ציון מספר התיק. גם כאשר מצויין מספר התיק, אין בכך אזכור מלא. אזכור מלא מחייב לא רק ציון מספר סודר אלא גם סוג התובענה, שכן קיימות סדרות מספריות שונות לכל סוג תובענה (בג"ץ, ערעור אזרחי, וכו'), וכך קיימים מספר פסקי דין בעלי מספר תיק זהה, הנבדלים בציון סוג התובענה. כל זה איננו מופיע בפרסום כלל. יתרה מזו, בפרסום נכתב, כי "במידה ולא נמצא ציון פד"י עקב אי-פרסום או קשיים באיתור, צוין תאריך הפסיקה על פי **מקורות פרסום בעיתונות ואחרים**". [אגב, לדידם של החוקרים "ציון פד"י" הוא מספרם הסודר של פסקי הדין, ולא היא].

כל האמור לעיל מעלה את ההערכה, כי לפחות בחלק מן המקרים התבסס המאגר על דיווחים מכלי שני על פסקי הדין, ולא על הטקסט המלא של פסק הדין. ברור שמחקר עמדות **מחויב** בבחינת הטקסט המקורי, ולא בשום קריאה מסננת, שהיא אולי מוטה או מוטעית. לכל היותר ניתן לראות בבחינה זו משום מחקר עמדות של הפרסומים "בעיתונות ואחרים" על החלטות בית המשפט העליון. ייתכן מאוד שעמדות אלו שליליות יותר מאשר העמדות המופיעות בפסק הדין, השערה שכותבי דפים אלו מבקשים להוכיח במחקר נפרד. אלא שהעובדה שאין כל אפשרות לאתר את המקורות שעליהם הסתמך

הפרסום, מעמידה בסימן שאלה את אמינות הממצאים. ההשערה האחרונה הוכחה כנכונה בבחינת פסקי הדין שהיו אפשריים לאיתור; ראו הפסקה הבאה.

ג. ב-11 פסקי דין נפלו טעויות סופר באזכור תאריך ההחלטה או מספר התיק. למשל, במקום 7873/98 נכתב 7973/98; במקום 21.4 ו-27.3 נכתב 22.4 ו-28.3, בהתאמה. טעויות כאלה פוגעות באמינות ומקשות מאוד על איתור המחקר ואימותו. טעויות אלו זוהו בחיפוש המדוקדק של כותבי דפים אלה, ותוקנו, אולם ייתכן שחוסר ההצלחה של כותבי דפים אלה לאתר עוד 33 פסקי דין, כאמור, נובע מרישום רשלני של פרטי פסקי הדין.

ד. **תשעה פסקי דין אינם כלל פסקי דין סופיים, אלא סוגים שונים של החלטות ביניים והחלטות הנספחות לדיון**, כגון החלטות למתן צו על תנאי או צו ביניים, החלטה בעניין בקשה לפסיקת הוצאות משפט, וכיוצא באלה. יש לצפות מעורכי סקירה משפטית להיות בעלי מודעות לעניין בסיסי זה. בשלושה מקרים לפחות מאוזכרת רק ההחלטה למתן צו על תנאי, בלי שהכותבים בוחנים כיצד והאם הוכרעה העתירה בסופו של דבר. במקרה אחד הוכרעה העתירה באופן שהחוקרים היו מזהים כ"חיובי" כלפי המגזר שהם מייצגים; במאגר קיימות שתי ההחלטות, גם זו שעניינה מתן הצו על תנאי וגם ההחלטה הסופית.

ה. **שלושה פסקי דין מופיעים פעמיים, ופסק דין אחד – שלוש פעמים**.
ו. **בכמה מקרים לא נמצא פסק דין המזוהה עם תיאור העובדות**, אלא פסק דין אחר. למשל, החוקרים מתארים פסק דין שבו "התקבלה עתירה ובוטלה החלטת ביי"ד רבני להפקדת ערבות בנקאית למסורב גט". פסק הדין באותו מספר ומאותו יום הוא ערעור פלילי על הרשעה בשוד. אין קשר כלשהו בינו לבין דיון בבי"ד רבני. בחיפושים מקבילים לא נמצא פסק דין אחר בעל מספר זהה.

ז. **במקרים אחרים מתואר פסק הדין באופן מוטעה**, ולפעמים גם באופן הפוך משנפסק. כך למשל, התיאור של בג"ץ 5073/91² הוא "התקבלה עתירה לביטול חוק עזר לא לפתוח קולנוע בשבת", בעוד

2 בג"ץ 5073/91 **תאטראות ישראל נ' עיריית נתניה**, פ"ד מז(3) 192. כל שמות פסקי הדין ומראי המקום שלהם נוספו על ידינו; כאמור, במאגר 'מנוף' לא צוינו אזכורים אלה.

שהחלטה לא ביטלה את חוק העזר, אלא הוחלט שפתיחת בית הקולנוע מותרת גם לאורו; תיאור ההכרעה בבג"ץ 7873/98 (שזוהה בקושי, שכן בטבלה הוא מופיע כנושא מספר 7373/98)³ הוא "בוטלה החלטת רבנות ראשית להסיר הכשר ממקום שמקיים מסיבת סילבסטר", אלא שבמקרה זה הרבנות הראשית הודיעה מפורשות שאין היא מתנגדת למתן ההכשר ואין היא מגבילה אותו בשום תנאי כגון זה. כך גם בעניין חורב (פסק הדין בעניין כביש בר-אילן)⁴: תיאור הפסק: "התקבלה עתירה לבטל החלטה של שר התחבורה לסגירת כביש בר-אילן", אלא שלמעשה הוכרע כי על שר התחבורה לשקול בדבר שנית תוך התחשבות בתושבים החילוניים באזור, ולא בוטלה ההחלטה כפסק דין סופי. פירוט מלא יותר של טעויות מסוג זה מופיע בטבלה 2.

חיפוש מדוקדק אחר שגגות ב-45 הפריטים הראשונים במאגר 'מנוף', מעלה כי 60% מן הפריטים מוטעים (שיעור זה כולל גם את מספר פסקי הדין שאינם מוצגים אף במספרם הסודר, עשרה במספר; בלעדיהם מגיע שיעור הטעויות ל-37%).

4. על סמך ממצאים אלה יש להטיל ספק משמעותי בנכונות הממצאים המופיעים בסיכום דלעיל כסעיפים ב ו-ג.

5. אשר לרמת **שיתוף שופטים המוגדרים כ"שופטים דתיים" בנושאים הקשורים לסוגיות דת ומדינה**: המחקר המתבצע בימים אלה במכון הישראלי לדמוקרטיה מצביע כי **אכן חלה ירידה ברמת שיתוף זו במשך העשורים, אלא שממצאי 'מנוף' נראים מוגזמים**. במחקר המקביל נמצא, על בסיס מאגר של 210 פסקי דין בעלי חשיבות, שזכו לאזכור בספרות האקדמית העוסקת בדת ומדינה, כי במהלך שנות ה-90 ישבו שופטים דתיים ב-33% ממותבי פסקי דין אלו. ממצאי מחקר 'מנוף', המבוססים כאמור על נתונים חלקיים ושגויים, מצביעים לכאורה על שיתוף בשיעורים של 24%, 14% ו-12% (בשנים 1995-1993, 1998-1996, 2001-1999, בהתאמה; לא בדקנו אם שיעורים אלה תואמים את נתונייהם).

אין לכחד, כי קיימת פסיקה שאיננה מניחה את דעתם של החברים והחברות במגזר האורתודוקסי-החרדי. כפי שיצוין בסופם של דפים אלו, עצם קיומו של מחקר זה וממצאיו מצביעים על קושי ממשי בהבנת

3 בג"ץ 7873/98 האגודה האורתודוקסית נ' הרב יוסף בר שלום, תק-על 98(4) 661.

4 בג"ץ 5016/96 חורב נ' שר התחבורה, פ"ד נא(4) 1.

העשייה של בית המשפט העליון. מגמות של עוינות ותחושות רדיפה אף מתחזקות על בסיס ההבנה הלא מדויקת של עשייה זו.

● על הרכב בית המשפט העליון

באשר ל"מציאת מתאם חזק בין עמדות אישיות לפסיקה בנושאים דתיים": טיעון זה הוא טיעון חשוב, והוקדשו לו מחקרים לא מעטים, גם בארץ וגם מחוצה לה, ואף בתחום עמדותיהם של שופטים המוגדרים כ"שופטים דתיים". אלא שלעניין זה אין בדפים המעטים העוסקים בנושא שום נתונים באשר לזיהוי עמדותיהם של השופטים בבית המשפט העליון. בסקירה המקוצרת מסתפקים החוקרים באמירה: "מאחר והעמדות האישיות של השופטים בנושא זה ידועות קל לאבחן את העמדות האישיות ואורח החיים המזוהה מול ההכרעות השיפוטיות". בנוסף, קיימת טבלה המזהה נתונים אישיים וחברתיים של השופטים, מתוך כוונה להצביע על היעדר ייצוגיות ראויה. חלק נכבד מן הטענות האמורות איננו מוכח בחלק קצר זה של הפרסום. יתרה מזו, אין בו שום התמודדות עם אופני הזיהוי של מרכיבים שונים בחברה, או עם תאוריות של שפיטה ומאפייניה של עשייה זו. אמירה סתמית, שלפיה "קל לזהות עמדות שופטים", אינה יכולה לבסס מחקר עמדות. למעשה, קובלנתם של הכותבים איננה קשורה בייצוגיות, אלא בעובדה שפסיקת בית המשפט איננה תמיד הולמת את עמדתם. לו הייתה כזו, נקל לשער שלא הייתה בפיהם כל טרוניה. אלא שבחברה דמוקרטית ומרובדת לא ניתן לצפות להכרעות שיתמידו עם עמדה אחת, לא כל שכן כאשר עמדה זו איננה מתיישבת עם עקרונות יסודיים של המשטר.

2 בדיקת מאגר הפסיקה של 'מנוף' בנושאי "דת ומסורת"

א. השערת המחקר, מתודה, הגדרת המחקר

המחקר של 'מנוף' מבקש לבצע ניתוח כיוונים ומגמות של פסקי דין, "מאז כניסת ברק לעמדת כח". שנת 1993 נבחרה כנקודת פתיחה, כ"עת המסומנת כתחילת עידן ההשפעה המכרעת של ההרכב הנוכחי של ביהמ"ש העליון בעת בה הוחלף המשנה לביהמ"ש העליון", השופט אלון.

(1) השערת המחקר

השערת המחקר המקוצרת, בלשון החוקרים, היא כדלקמן (כל הציטוטים כמקורם):

השערת המחקר היא בעלת מטריצה כפולה וטוענת לאישוש או הפרכה לכך: שימצא מתאם חיובי בין עמדה אישית דתית-מסורתית חיובית לבין פסיקה בנושא דתי-מסורתי באופן חיובי ויימצא מתאם שלילי בין עמדה אישית ליברלית לא-מסורתית לבין פסיקה בנושא דתי-מסורתי באופן שלילי. כן ימצא מתאם שלילי בין עמדה אישית דתית-מסורתית שלילית לבין פסיקה בנושא דתי-מסורתי באופן חיובי ומתאם שלילי בין עמדה אישית ליברלית לא-מסורתית לפסיקה בעלת אפיון דתי חיובי לפי הגדרות המחקר.

החוקרים מציינים כי לשם כך בדקו "מאגרי פסה"ד ומאגרי דיווח על פסיקות", ואיתרו פסיקה "לפי הקריטריונים שבהגדרות המחקר".

(2) הקריטריונים לניתוח

אלה כוללים:

הליכים: "עתירות, דיונים, צע"ת, ערעורים – כולם בבית המשפט העליון".

ההסתמכות על צווים על תנאי מעלה סימני שאלה משמעותיים. הדיון במתן צו על תנאי איננו אלא שלב מוקדם בדיונים בבג"ץ. במסגרתו בית המשפט מגדיר את השאלה שעליה מתבקש המשיב להשיב, כפי שהיא עולה מן העתירה שהוגשה. אין כל בסיס שהוא להסיק מסקנות כלשהן באשר ל"עמדות שיפוטיות" לכאורה בשלב זה.

תוכן: "ערכי דת, משפט עברי, יהדות, מסורת ומוסדות דת. או נושאים הנוגעים לציבור דתי או מסורתי."

בהערה מוסיפים החוקרים, ש"לא הובאו בחשבון מקרים פרטיים של אישים בעלי זהות דתית אלא אם עניינם עקרוני או שהיה במקרה מראית עין של איפה ואיפה", וכן כי באשר לערעורים על בית דין רבני "לא הובאו מקרים בהם הנושא פרוצדורלי זולת אם היה נושא סמכות או אי סמכות או שהיה מעורב בנושא גם עניין עקרוני כגון המשפט העברי וחינוך הילד על פי ערכים מסוימים".

על בסיס פרמטרים אלו מציינים החוקרים כי מתוך **15,6780** פסקי דין שנסרקו (כך במקור: יש להניח שהכוונה לכ-15,000 פסקי דין) סווגו כרלוונטיים 160.

אופן האזכור של כל פסק דין מקוצר. לדוגמה, אזכור שלושת פסקי הדין הראשונים במאגר:

תאריך	ציון פסה"ד	תיאור פסה"ד	שופט מסורתי בעד פסה"ד או נגד
13.1.93	606/93	נדחתה עתירה לפסילת תשדיר תועבה	ש
18.1.93	4415/92	נדחתה עתירה לביטול פס"ד של רבנים בטענת "חוסר סמכות"	ח
27.1.93	5790/92	נדחתה עתירת אתרא קדישא נגד חילול קברים ע"י רשות העתיקות	ש

בעמודה החמישית בטבלה, מסבירים הכותבים, פסקי הדין ממוינים לשלושה סוגים (שלילי, חיובי וניטרלי, המסומנים בהתאמה ש', ח' ונ'), לפי היחס המתגלה בהם. נדון להלן באופן שבו מוגדרים ערכים דתיים ויהודיים. כאן די להצביע על ההבחנה בין שלושת הסוגים, כדלקמן:

פסיקה שלילית: פסיקה הכוללת בתוכה באופן מפורש שלילת ערכים יהודיים, שלילת המשפט העברי. שלילת ערכי מסורת. פסיקה שעניינה קבלת עתירה נגד ערך נורמה או מוסד דתי או מסורתי או נגד הסטטוס קוו. פסיקה שעניינה דחיית ערך או מוסד מסורתי.

פסיקה חיובית: פסיקה שעניינה קבלת עתירה נגד פגיעה במוסד או בערך יהודי-דתי או מסורתי. פגיעה שעניינה אי-דחיית ערך דתי או מסורתי.

פסיקה ניטרלית: פסיקה שאינה מכריעה בין דחייה או קבלה של ערך יהודי-דתי או מסורתי.

פסיקה שנימוקה טכניים אין בהם אמירה עקרונית והיא מופעלת תמיד.

בעמודה השישית מופיעים, ביחס לחלק מפסקי הדין, ציונים המצביעים על עמדות של שופטים הנתפסים כ"שופטים דתיים", כגון "מנחם אלון בעד" או "טל נגד".

(3) הגדרת ערכים 'דתיים/מסורתיים' כקני מידה להערכת הפסיקה

הציר שסביבו סובב הפרסום הוא ההנחה כי קיימות עמדות ערכיות "דתיות" ידועות המאפשרות את שקילת פסקי הדין מולן. השאלה מהם קני המידה לבחינה ערכית של טקסט כלשהו היא מן הקשות העולות במסגרת הדיון בדת ומדינה. זאת, לא רק משום שקשה לזהות מערכת ערכית כלשהי, אלא גם משום שבחירתה של המערכת הערכית, תהא אשר תהא, עלולה לגרור עמה גם את אופן ההערכה של הטקסט הנבחן, אלא אם נשמרת ניטרליות בהערכת מערכות ערכים מנוגדות.

אין בדעתנו לעסוק כאן בסוגיה הפילוסופית שעניינה יחסיות ערכית. די להצביע על העובדה, כי כותבי הפרסום כלל לא התמודדו עם השאלה הקשה, האם ניתן אכן לזהות ערכים "דתיים" או "מסורתיים" אחידים או יחידים. במקום התמודדות כזו קיים עירוב הגדרות בולט. כך הוא, למשל, בזיהוי "שלושת סוגי הפסיקה" שצוטט לעיל. באופן בלתי מובחן ניתן למצוא בהם אזכור של "ערכים יהודיים", "ערך יהודי-דתי", "המשפט העברי", "ערכי מסורת", ו"מוסד מסורתי" כקריטריונים לבחינת "חיוביות" או "שליליות" של פסק דין. אין התמודדות כלשהי באשר לתוכנם של כל אלה, או לפחות הכרה באפשרות של קיום רבדים שונים, גם בתוככי האורתודוקסיה עצמה.

היעדר דיון יסודי זה, בצד ההנחות המובלעות בטקסט, מובילים להנחה כי הכותבים דוגלים בעמדות דתיות-חרדיות בדלניות. גם בכך אין זיהוי ברור, שכן גם בהקשר זה קיימות עמדות מגוונות. לאור ערפול זה, ייתכן שהדרך הראויה ביותר להסתכלות בדפי הפרסום היא להניח כי הכותבים מאמצים בכל מקרה את העמדה השלילית ביותר האפשרית כלפי בית המשפט העליון. אם אכן כך הוא, כי אז ניתן למצוא כאן מעין "מטוטלת ערכית", הנוטה באופן מתמיד לפסול את העשייה השיפוטית, תוך הצדקת הפסילה באופן לא עקבי, מתוך מגמה ברורה לשלול את עשייתו של בית המשפט העליון, יהיו אשר יהיו פסיקותיו ודרכי פסיקתו. הנחה זו מתאמתת בקריאת דפי הפרסום. כך, למשל, בעניין גיוס לצה"ל. בעניין **איתן כבל** מביא השופט אנגלרד, אגב אורחא אך תוך הבעת התפעלות עמוקה, דברים בגנות תלמוד תורה, שאין עמו מלאכה: הן ממשנה תורה לרמב"ם, הן מבעל הטורים והן משולחן ערוך. אלה אינם זוכים לאזכור כלל אצל עורכי המחקר.⁵ לו היו נדרשים להתייחס לחלק זה של המשפט העברי במסגרת בחינת פסק הדין בעניין **רובינשטיין**, שעסק בסוגיית הפטור לתלמידי ישיבות, ניתן להניח כי הכותבים היו פונים לבחון את פסק הדין לפי קנה המידה של "מוסד דתי" ולא לפי קנה המידה של "המשפט העברי". לא כן במקרים אחרים, כאשר לדעת הכותבים המשפט העברי היה מסייע בעדם. ואכן, **פסק הדין מוערך בידי הכותבים כ"שלילי", אם כי עמדת השופט אנגלרד בפסק הדין (לעניין**

5 בג"ץ 1/98 **איתן כבל נ' ממשלת ישראל**, פ"ד נג(2) 241, בעמ' 270-273.

זה) **הייתה כדעת שופטי הרוב**.⁶ בכך יש ראייה ברורה לעמדה החד צדדית הנקוטה על-ידי הכותבים.

חומרה מיוחדת ניתן לראות בזיהוי הפסיקה העוסקת בזכויותיהם של אזרחי ישראל הערביים כפסיקה "שלילית" מבחינת יחסו של בג"ץ לציבור הדתי. כך, עתירה שעניינה זכותם של תושבי יפו לחינוך, ועתירה בעניין זכותם של ערבים להתגורר ביישובים יהודיים, מזוהים בלא קושי כ"שליליים".⁷

לאור זאת, אין זה מתמיה כי פסקי דין רבים שאינם משנים את הסטטוס קוו הקיים (בעיקר כאלה הפוסקים בקצרה בסוגיות של נישואין וגירושין וסמכויות בתי הדין הרבני, בלי ליצור כל הלכה חדשה), מסווגים כולם כ"שליליים".

ב. בעיות באמינות המאגר

(1) פסקי דין שלא אוזכרו

החוקרים מציינים כי 160 פסקי הדין שלוקטו על-ידם הם "סך פסקי דין מסווגים כרלוונטיים למחקר", ומכאן יש להניח כי המאגר אמור לכלול, או לפחות לשקף, את מלוא הפסיקה הרלוונטית.

חיפוש אקראי של פסיקה מן השנים האמורות העלה 28 פסקי דין שלא נמצאו במאגר 'מנוף'. מתוכם 17 (כ-60%) אמורים היו להתמין כמייצגים גישה "חיובית" כלפי הסקטור שהם בוחנים: לו נלקחו בחשבון, היו התוצאות המתקבלות פחות "שליליות" מאלה שמראה הפרסום.

יתרה מזו: חלק מפסקי הדין שלא אוזכרו בידי כותבי הפרסום הם בעלי חשיבות וזכו לטיפול ממשי במחקר אודות דת ומדינה. אלה כוללים, בין היתר, שלושה מתוך סדרת פסקי הדין בעניין **מיטראל** (ייבוא בשר לא כשר

6 בג"ץ 7/97326 **רובינשטיין נ' שר הבטחון**, פ"ד נב(5) 481. גם פסק דין זה מוצג באופן שגוי במאגר 'מנוף', וממוספר 3264/97. עמדתו של השופט אנגלרד מאוזכרת בידי הכותבים כ"אנגלרד בעד", בלי לעסוק במשמעויותיו של עניין זה.

7 בג"ץ 4091/96 **אבו שמים נ' עיריית תל-אביב-יפו**, תק-על 97(2) 616; בג"ץ 956698/ **קעדאן נ' מינהל מקרקעי ישראל**, פ"ד נד(1) 258.

לישראל, חקיקת "חוק הבשר", ואת פסק הדין בענייני כשרות (מרבק), שנפסקו באופן שצריך היה להיתפס כ"חיובי" ביחסו "לענייני דת ומסורת". פסקים אלו (28) מופיעים בטבלה 1, עם אזכור מקומם המדויק ואינדיקציות על גישתם הצפויה של חוקרי 'מנוף' והמחזיקים בעמדותיהם.

טבלה 1 - פסקי דין שאינם מופיעים במאגר 'מנוף' (חיפוש אקראי)

מספר סודר	שם עותר ומראה מקום	קיים במאגר המכון הישראלי לדמוקרטיה*	תיאור פסה"ד	עמדה משוערת של 'מנוף' (והערות ביחס לחלק מפסקי הדין)**	עמדת שופט מסורתי (אם היא במותב)
1. בג"ץ 6859/98	אליהו אנקונינה נ' פקיד הבחירות אור עקיבא, פ"ד נב(5) 433		התקבלה עתירתו של העותר כנגד החלטת ביהמ"ש המחוזי לפסול אותו מלמשמש כמועמד המפד"ל למועצה המקומית אור עקיבא עקב היותו ראש המועצה הדתית שם.	ח	אנגלרד מסכים
2. בג"ץ 3966/98	אמיתי נ' ועדת הכנסת, פ"ד נב(3) 529	כן	עתירה כנגד החלטת ועדת הכנסת להשהות את התחלת הדיון בהסרת חסינותו של ח"כ דרעי. בג"ץ קבע כי משהוגשה טיוטת כתב אישום, נעצר מירוץ ההתיישנות, ולכן אין חשש כי השהיית הדיון תביא לסיומ תקופת ההתיישנות.	ח	
3. בג"ץ 4267/93	אמיתי נ' ראש ממשלת ישראל, פ"ד מז(5) 441	כן	התקבלה עתירה שדרשה להעביר את סגן-השר פנחסי מתפקידו, עקב גיבוש כתב אישום נגדו	ש	
4. בג"ץ 4535/97	אמסלו טסמו נ' שר הפנים, פ"ד נד(3) 378		נדחתה עתירת עולים מאתיופיה לרשום אותם כיהודים במרשם האוכלוסין.	ח	
5. בג"ץ 3057/93	דיאמנט נ' שר החינוך והתרבות, פ"ד מז(3) 525		נדחתה עתירת תושבי שכונת תלפיות-מזרח נגד עיריית ירושלים בגין סירובה לפתוח מוסד חינוכי "מסורתי-ליברלי". העתירה נדחתה על בסיס שיהוי ועתירה מוקדמת (באשר לשנה"ל שלאחר מכן).	ח	דומה שהפרסום היה מזהה פסיקה זו כחיובית, רק משום שהעותרים משתייכים כנראה לזרם יהודי לא-אורתודוקסי. כאן אחת הפרכות המרכזיות של המחקר, אם הוא מבקש להציג עמדות בעניין "דת ומדינה" ולא עמדה סקטוריאלית.

מספר סוזר	שם עותר ומראה מקום	קיים במאגר המכון הישראלי לדמוקרטיה*	תיאור פסה"ד	עמדה משוערת של 'מנוף' (והערות ביחס לחלק מפסקי הדין)**	עמדת שופט מסורתי (אם היה במותב)
6.	בג"ץ 257/89 (נפסק) בינואר (1994)	הופמן נ' הממונה על הכותל המערבי, פ"ד מח(2) 265	בג"ץ דוחה את עתירת "נשות הכותל" לאפשר להן להתפלל ברחבת הכותל המערבי.	ח	השופט אלון כתב את פסק הדין
7.	בג"ץ 434/93	הרב יצחק לוי נ' ועדת הבחירות לרבנים הראשיים, פ"ד מז(1) 713	דחיית עתירה לחברות באספה הבוחרת של הרב הראשי. ראו החלטה 12. כן נדחית הבקשה לחזור ולפרסם את שמות החברים בוועדה, ולדחות את מועד הבחירות.	ש?	
8.	בג"ץ 7367/97	התנועה למען איכות השלטון בישראל נ' היועץ המשפטי לממשלה, פ"ד נב(4) 547	נדחתה העתירה שבאה לפסול את ח"כ פנחסי מלשמש יו"ר ועדת הכנסת לאחר שהלה הורשע בפלילים בעברות של קשירת קשר להשיג מטרה אסורה והצהרה כוזבת.	ח	
9.	בג"ץ 3087/99	התנועה למען איכות השלטון נ' היועץ המשפטי לממשלה, תק-על 2000 (1) 624	דחיית עתירה נגד היועמ"ש שלא העמיד לדין את הרב עובדיה יוסף בגין דברי נאצה שהשמיע נגד שופטי בית המשפט העליון.	ח	
10.	בג"ץ 3094/93	התנועה למען איכות השלטון נ' ממשלת ישראל, פ"ד מז(5) 404	התקבלה עתירה להעביר את השר אריה דרעי מתפקידו לאחר שהוגש נגדו כתב אישום, בין היתר בעברות שוחד והפרת אמונים.	ש	
11.	בג"ץ 4281/93	התנועה לשינוי שיטת הממשל נ' כנסת ישראל, לא פורסם	נדחתה עתירה לבטל את החלטת הכנסת שלא להסיר את חסינותו של ח"כ פנחסי.	ח	
12.	בג"ץ 903/93	ז"ק נ' שר הפנים, פ"ד מז(1) 174	דחיית עתירה לחברות באספה הבוחרת של הרב הראשי. העותר ערער על ממצאי הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, שלפיה עירו אינה בין 25 הערים הגדולות בישראל, ומשום כך אינו זכאי להיות חבר. ביהמ"ש אישר כי נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה מהווים בסיס ראוי להחלטה.	ש?	(יש להניח שהחוקרים היו מסווגים פסיקה זו לפי זהותו של העותר. ההכרעה עצמה ניטרלית מבחינה ערכית).

מספר סודר	שם עותר ומראה מקום	קיים במאגר המכון הישראלי לדמוקרטיה*	תיאור פסה"ד	עמדה משוערת של 'מנוף' (והערות ביחס לחלק מפסקי הדין)**	עמדת שופט מסורתי (אם היה במותב)
13. בג"ץ 1712/93	טורשצ'ב קלבדיה נ' שר הפנים, תק-על 94(2) 348		נדחתה עתירה שתקפה שלילה של אשרת עולה שהושגה על-ידי תעודת לידה לא אמינה ששימשה ראיה להיותה של העותרת יהודייה.	ח	
14. בש"פ 162/95	מדינת ישראל נ' גורפיין, תק-על 95(1) 115		נדחה ערעור המדינה על החלטת בית המשפט המחוזי שלא לעצור את המשיבים – שני חרדים שהואשמו בזריקת אבנים על כלי רכב – עד לתום ההליכים.	ח	
15. בג"ץ 1935/93	מחפוד נ' השר לענייני דתות, פ"ד מח (1) 752	כן	עתירה לחברות במועצה דתית של נציג ש"ס שהורשע תשע שנים קודם לכן בעברה שיש עמה קלון, דחיית העתירה – על בסיס אבחנה בין כשרות פורמלית (התנאי על-פי החוק הוא שיחלפו לפחות חמש שנים) ובין התאמה אישית	ש (יש להניח שהיה נתפס כפסיקה שלילית, שכן כהונתו של איש ש"ס במועצה דתית נפסלה בשל הרשעתו בעבר).	השופט אלון כתב את פסק הדין
16. בג"ץ 5009/94	מיטראל נ' מועצת הרבנות הראשית, פ"ד מח(5) 617	כן	התקבלה עתירה לקבלת אישור לייבא בשר כשר, שסורבה על ידי הרבנות משום שהעותרים ייבאו גם בשר לא כשר.	ש	השופט טל מסכים
17. בג"ץ 4676/94	מיטראל נ' כנסת ישראל, פ"ד (5) 15	כן	העתירה נדחתה. הכרה בתחולתה של פסקת ההתגברות המצויה בחוק יסוד: חופש העיסוק, על סוגיית ייבוא בשר קפוא (דחיית תחולתו של חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו על המקרה).	ח	
18. בג"ץ 7198/93	מיטראל נ' שר התעשייה והמסחר, פ"ד מח(2) 844	כן	נדחתה עתירה שתקפה את השיהוי מצד הממשלה בהפרטת ייבוא הבשר, כדי למנוע ייבוא בשר שאינו כשר.	ח	
19. בג"ץ 3705/93	מנינג נ' שר המשפטים, לא פורסם	כן	דחיית עתירה למנוע את הסגרת העותר לארה"ב בטענה כי לא יישמר חופש הדת שלו במאסרו שם.	ש	
20. בג"ץ 3806/93	מנינג נ' שר המשפטים, פ"ד מז (3) 420	כן	דחיית עתירה לביטול הליכי ההסגרה, בטענה שהוגשה בכנסת הצעה לסדר היום בעניין.	ש	
21. בג"ץ 3944/92	מרבק, פ"ד מט(1) 278		בית המשפט קבע כי לא שוכנע שבדק פסול בהחלטת הרבנות הראשית נתניה, שלפיה לא יונפקו תעודות כשרות לאיטליזים המוכרים משחיטת בית המטבחים העותר. העתירה נדחתה.	ח	

מספר סודר	שם עותר ומראה מקום	קיים במאגר המכון הישראלי לדמוקרטיה*	תיאור פסה"ד	עמדה משוערת של 'מנוף' (והערות ביחס לחלק מפסקי הדין)**	עמדת שופט מסורתי (אם היה במותב)
22. בג"ץ 5290/97	עזרא, תנועת הנוער החרדי לאומי בא"י נ' שר הדתות, פ"ד נא(5) 410	כן	התקבלה עתירתה של תנועת נוער חרדית להגדיל את היקף התמיכה בה ממשרד הדתות.	ח	
23. בג"ץ 1508/93	פנחסי נ' יו"ר הכנסת, פ"ד מז(1) 510	כן	דחיית עתירה לאפשר לפרקליטו של העותר לייצגו בפני מליאת הכנסת בעת הדיון על הסרת חסינותו.	ש	
24. בג"ץ 1843/93	פנחסי נ' כנסת ישראל, פ"ד מח(4) 492	כן	התקבלה חלקית עתירה שתקפה את החלטת הכנסת ליטול את חסינות העותר, בטענה כי עומדת לעותר חסינות מהותית, וכי ההחלטה ניתנה בלא שהועמדה לפני חברי הכנסת תשתית עובדתית מינימלית הדרושה להכרעה. טענות אחרות בדבר הליך הסרת החסינות לא התקבלו. נפסק כי ההחלטה של המליאה בטלה.	ח	
25. בש"פ 6375/00	צליח נ' מדינת ישראל, תק-על 2000(3) 984		התקבל ערר של מי שהואשמו בהצתת בית כנסת קונסרבטיבי על החלטת בית המשפט המחוזי לעוצרם עד תום ההליכים.	ח	
26. בג"ץ 5437/92	צעירי אגודת חב"ד נ' השר לענייני דתות, תק-על 862 (2)97		עתירות להגדלת תמיכות למוסדות דת. נדחו משום שלא הוגשו הטפסים הנדרשים במלואם. המבחנים לתמיכה לא נפסלו.	ש (יש להניח שהיה נתפס כפסיקה "שליטת", אך דחיית העתירה הייתה משום שלא מולאו הטפסים הנדרשים).	
27. בג"ץ 1912/97	ריש נ' מועצת הרבנות הראשית, פ"ד נב(5) 650	כן	נדחתה בקשתו של עורך דין שלא להופיע חבוש כיפה בפני ביה"ד הרבני (בפרסום 'מנוף' מופיעה דחיית הבקשה לדיון נוסף, מס' 127).	ח	השופט אילן מסכים
28. בג"ץ 67/93	תנועת כך נ' השר לענייני דתות, פ"ד מז(2) 1	כן	דחיית עתירה התוקפת את הסירוב לאפשר לעותרים להתפלל על הר הבית.	ש	

הערות:

* מאגר מקביל, בסיס למחקר נפרד, שיתפרסם בהמשך.

** זיהוי גישה "שליטת" ו"חייבית" כשל חוקרי 'מנוף': כלומר, כל פסיקה שיש בה משום אישור עמדות הנתפסות כאורתודוקסיות-חרדיות ממסדיות.

גם אם לא נניח שמדובר בהשמטה מכוונת של פסיקה, עצם ההשמטה של שיעור כה גדול של פסקי דין (28 מול 160), שנמצאו על ידינו תוך עיון פשוט, באופן אקראי ולא שיטתי, מעלה תהיות באשר למהימנות המחקר, ככל שהוא אמור לייצג מכלול.

(2) האומנם מאגר שעניינו 'דת ומסורת'?

הכותבים מציינים כי בכוונתם לבחון את הטענה "שביהמ"ש העליון מערב דעות פוליטיות בעת הפסיקה", תוך בחינת מקרה מבחן של "פסיקות בג"ץ בנושאי דת", וכי "המחקר בודק את העמדות ביחס לנושאי מסורת ודת".⁸ אלא שפסקי הדין במאגר כוללים פסקים, שהקשר בינם ובין נושאי דת הוא מעורבותו של אדם הנתפס כשייך למגזר המזוהה בידי הכותבים כמגזר המותקף על-ידי בית המשפט העליון.

כך, למשל, נכללים בקטגוריה זו פסק דין שעניינו מינוי סמנכ"ל למוסד לביטוח לאומי בידי שר העבודה והרווחה, איש ש"ס; הוצאת צו על תנאי שעניינו חיוב לגבות חובות מים של בתי כנסת; בקשת תושבים ערביים ביפו לזכות בחינוך לילדיהם; והחלטה שלפיה "חינוך בנים באמצעות הכאה היא תקיפה". (אגב, באותו מקרה הורשעה אם בהתעללות ממושכת בשני ילדיה. שופטי הרוב בבית המשפט העליון אישרו את ההרשעה תוך פירוט המעשים של האם; השופט אנגלרד בדעת מיעוט, היה מסתפק בהרשעתה בתקיפה. אין נתונים באשר לדתיותה של האם, המופיעה כ"פלונית"). יש לתמוה כי גם פסק דין זה הוכלל במאגר, וזוהה כבעל עמדה שלילית כלפי ערכי דת.

מובן שגם מינוי נציגים רפורמיים למועצות דתיות ופסק הדין שדחה את ערעורו של אריה דרעי נכללים בגדר הפסיקה ה"אנטי יהודית".

(3) היעדר אזכור מלא של פסקי הדין

הנתונים היחידים אודות פסקי הדין המופיעים במאגר הם תאריך מתן פסק הדין ומספרו הסודר. שלא כנהוג, לא מצוינים שם העותר ושם המשיב. מתוך 160 פסקי הדין, 36 נושאים תאריך בלבד ואפילו לא מספר סודר. ביחס לאלה מציינים החוקרים:

במידה ולא נמצא ציון פד"י עקב אי פרסום או קשיים באיתור, צוין תאריך הפסיקה על פי מקורות פרסום בעיתונות ואחרים... במשרדי מנוף נמצאים מקורות לכל פסיקה שלא צוין פרסומה בפד"י".

מקום הפרסום בפד"י איננו מופיע כלל בפרסום. יתרה מכך, חלק מפסקי הדין אף אינם מאוזכרים במספרם הסודר. היעדר מספר סודר של פסק דין, בנוסף להיעדר מקום הפרסום, מעורר תהיות ממשיות. כל מחקר עמדות של פסיקה חייב להתבסס על הטקסט המקורי של ההחלטה השיפוטית עצמה, ולא על דיווחים מכלי שני כגון "פרסום בעיתונות ואחרים", כמצוין בציטטה שלעיל. אין כל ביטחון שהפרסום במקורות שניוניים אכן משקף את החלטת בית המשפט.

מתוך כוונה להקטין את מספר פסקי הדין החסרים, ערכנו חיפוש מדוקדק אחר אותם 36 פסקי דין.⁹ למרות זאת, מבין 160 פסקי דין נותרו 33 (20.6% מכלל מאגר פסקי הדין!) שלא עלה בידינו לאתר בכל אמצעי מחקרי מקובל.

9 חיפוש זה כלל חיפוש על-פי תאריך החלטה ומספר תיק בשני מאגרי מידע אלקטרוניים מקיפים, "דינים ועוד" ו"תקדין", המכילים אלפי פסקי דין שפורסמו רשמית ושלא פורסמו (חיפוש במאגר המידע השלישי, "פדאור", לא התאפשר משום שאיננו מאפשר חיפוש לפי מועד מתן פסק הדין). ביחס לפסקי הדין שלא אותרו בדרכים אלו נעשה חיפוש נוסף במאגר הפסיקה של בית המשפט העליון, המתפרסם באתר האינטרנט שלו, ואשר מכיל את כל פסקי הדין וההחלטות, החל משנת 1997. לבסוף, ערכנו חיפוש נוסף בשני מאגרי המידע, תוך שימוש במילות מפתח השאובות מתוכנם של פסקי הדין, כפי שהובאו בידי חוקרי מנוף.

(4) טעויות סופר

ביחס ל-11 פסקי דין נפלו טעויות סופר באזכור תאריך ההחלטה או מספר התיק. למשל, במקום 7873/98 נכתב 7973/98; במקום 21.4 ו-27.3 נכתב 22.4 ו-28.3, בהתאמה. טעויות כאלה פוגעות באמינות ומקשות מאוד על איתור ואימות המחקר. אלה הן טעויות שזוהו בחיפוש המדוקדק של כותבי דפים אלה, ותוקנו, אולם ייתכן שאי-איתור 33 פסקי דין, כאמור לעיל, נובע מרישום רשלני של פרטי פסקי הדין.

(5) החלטות ביניים

ההבחנה בין פסק דין סופי ובין החלטת ביניים, צו ביניים או החלטה אחרת הנלווית להכרעה היא מן הבסיסיות והראשוניות ביותר במשפט. החלטות כגון אלה אינן מבטאות עמדה שיפוטית שניתן להסתמך עליה. כך, כאשר בג"ץ מוציא צו על תנאי בעתירה, משמעות הדבר היא אך ורק כי נמצא בסיס כלשהו לדיון בסוגיה המועלת בעתירה, בהנחה שכל העובדות בה נכונות. אכן, ניתן להסיק מהוצאת צו על תנאי כי בית המשפט איננו מוצא שהעתירה מופרכת על פניה, אולם במקרים רבים נדחית עתירה לאחר הוצאת צו על תנאי, אפילו כאשר כל העובדות בה מתגלות כנכונות. גם כאשר מחליט בג"ץ לקיים דיון במתן צו על תנאי (ואינו מעניק אותו או דוחה אותו לאלתר) מתנהל בפני בג"ץ דיון-זוטא על עובדות המקרה, אלא שמטרתו אך ורק לבחון האם ראוי להמשיך ולברר את הנושא על דרך דרישת תשובה מן המשיבים. במקרה אחד לפחות הוכרעה עתירה, בסופו של דבר, באופן שהחוקרים היו מזהים כ"חיובי" כלפי המגזר שהם מייצגים; במאגר מאוזכרות בנפרד שתי ההחלטות, גם זו שעניינה מתן הצו על תנאי וגם ההחלטה הסופית.¹⁰

מעמדן של החלטות ביניים זהה. החלטה למתן צו ביניים נועדה לשמר מצב קיים, על מנת שלא ייפגע מי מן המעורבים בעתירה עד שיידון העניין לעומקו. אין בהחלטה כזו משום הכרה בצדקת טענותיו של מי מן המעורבים.

10 בג"ץ 1213/98. למען הדיוק, מדובר לא בכפילות אלא בשילוש. המאגר מאזכר הן את ההחלטה למתן צו על תנאי, והן את פסק הדין, אלא שהתיק הנדון צורף לתיק אחר (בג"ץ 816/98) ונפסק במשותף: גם פסק דין זה מופיע במאגר. במקום שלושה פסקי דין נדרש היה לאזכר רק אחד. להחלטה בעניין מתן הצו על תנאי ראו בג"ץ 1213/98 וירשובסקי נ' השר לענייני דתות, החלטה מיום 23.2.98. לפסק הדין המשותף לשתי העתירות ראו בג"ץ 816/98 הרב רווח נ' השר לענייני דתות, פ"ד נב(1) 868.

במאגר של 'מנוף' משולבים סוגים מסוגים שונים של החלטות, שאין בינן ובינן פסק דין מהותי ולא כלום. כאלו הן החלטות למתן צו על תנאי, החלטות שהן צווי ביניים, בקשה לפסיקת הוצאות, החלטה בדבר דחיית מועד דיון, החלטות ביניים במהלך ניהול התיק ובקשות לעיכוב ביצוע פסק דין.¹¹

(6) שגגות נוספות

במאגר מצויים גם פסקי דין שנפסקו תוך שהעותרים חזרו בהם מעתירתם, או שהעתירה נמחקה בהסכמתם.¹² פסקי דין כאלה מצביעים אמנם על עמדה שיפוטית, אולם זו עמדה המובילה לפשרה, ולכן נראה שלא ראוי להסתמך עליהם.

במקרה אחר משך העותר את עתירתו "בהמלצת בית המשפט", עובדה הנזכרת במפורש בפסק הדין.¹³ זה איננו מצב חריג בעשייה השיפוטית של בג"ץ, אך הוא זוכה כאן לזיהוי כמצב "שלילי". ייתכן להציג פסקי דין כאלה כביטוי של עמדה שיפוטית, אולם בכל מקרה זהו פסק דין שאיננו מנומק ואיננו מכיל תוכן ממשי שראוי להסתמך עליו במחקר עמדות.¹⁴

11 לבקשות למתן צו על תנאי ראו בג"ץ 2754/98, בג"ץ 2198/98, בג"ץ 2102/99 (בהחלטה בעניין האחרון בג"ץ גם הפנה את הצדדים לגישור); להחלטות בעניין צו ביניים ראו בג"ץ 2754/98 הנ"ל, בג"ץ 2859/99; לדיון בבקשה לפסיקת הוצאות ראו בג"ץ 96/5398 (ההחלטה ניתנה בידי רשמת בית המשפט העליון ולא בידי שופטיו); להחלטה בעניין דחיית מועד דיון בעתירה, לצורך אפשרות שהעניין יישקל מחדש בידי שר פנים חדש, ראו בג"ץ 2597/99; להחלטות ביניים הקובעת המשך דיון, ותו לא, ראו בג"ץ 99/2859; להחלטות שעניין בקשה לעיכוב ביצוע פסק דין ראו בשי"א 1802/98, ע"א 98/2659 (עניינו של הערעור האחרון בהקצאת קרקעות לבניית בית כנסת. בערעור זה ניתן פסק דין ביוני 2001, המודיע על חזרת העותרים מן העתירה בהמלצת בית המשפט ולאחר שהרשות המקומית המשיבה התחייבה לדון מחדש באפשרות הקצאת הקרקע. פסק הדין מ-2001 איננו נזכר במאגר 'מנוף').

12 ראו בג"ץ 7873/98; בג"ץ 619/97 **דדי צוקר נ' שר הדתות** (העותרים ביקשו למחוק את עתירתם, לאחר שהמשיב התקין את התקנות שעתרו להתקנתן. ההחלטה ניתנה בידי רשמת בית המשפט העליון ולא בפני שופטיו. עם כל זאת, מסומנת ההחלטה כ"שלילית". אין אפשרות ללמוד מן ההחלטה באילו תקנות מדובר ומהן התקנות שהותקנו בסופו של דבר. פסק הדין אותר באתר בית המשפט העליון).

13 ראו בג"ץ 9069/00 (אותר באתר בית המשפט העליון).

14 לעניין בג"ץ 2423/00 מציינים הכותבים, כי במקרה זה "הומלץ ע"י בג"ץ למשוך עתירה כנגד ח"כ עוזי אורטן בגין הסתה בשידור חי נגד הציבור הדתי חרדי". אין בדעתנו להתייחס לאופן הניסוח: השימוש במילה "הסתה", בהקשר שבו לא הוכח דבר, טעון דיון. 'מנוף' הוא שהגיש עתירה זו. החלטת בית המשפט, הדוחה את העתירה, איננה כוללת כל המלצה לדחות את העתירה, אלא היא מתבססת אך ורק על היות העתירה

חלק מפסקי הדין המוזכרים במאגר אינם עוסקים כלל בנושאי דת, אף לא לפי ההגדרה הרחבה של התחום. פסקי דין אלה עוסקים בהרשעה בשוד, השמה בבית ספר (ולא צנזורה על סרט תועבה, כמצוין במאגר 'מנוף'), הרשעה בביצוע מעשה מגונה בקטינה, פסלות שופט, והסכם הפצה בין עיתון ומפיץ.¹⁵ כאן, יש להניח, חלו טעויות בהקלדת נתוני פסקי הדין, או בהעברת המידע. מספר פסקי דין הם בקשות לדיון נוסף, לאחר מתן פסק דין של בג"ץ.¹⁶ המגמה השיפוטית ביחס לקיום דיונים נוספים היא מגמה מצמצמת במיוחד, ולכן יש לבחון פסקי דין כאלה באופן שונה משנבחן בג"ץ רגיל. לא כך נעשה במאגר. כאמור, גם סוג הדיון (ערעור אזרחי, ערעור פלילי, בג"ץ, וכו') לא צוין.

ג. ריכוז שגגות – 45 פסקי הדין הראשונים של מאגר 'מנוף'

חלק מן הטעויות במאגר הוצג לעיל. סוג שגיאה נוסף, ולא פחות חמור, הוא בתיאור מוטעה או מוטעה של האופן שבו נפסק או הוכרע פסק הדין. זיהוי של שגיאות כאלה יבוצע להלן.

לצורך כך הסתפקנו בסקירה מדוקדקת של 45 פסקי הדין הראשונים במאגר 'מנוף'. כל השגגות שנמצאו – לרבות מן הסוגים שפורטו בסעיף הקודם – מפורטות **בטבלה 2**. שורות ריקות משמעותן פסק דין שהוצג בלא טעות בולטת. בכל שורה שנמצאה בה שגגה, נמצא הטקסט המקורי בתוספת הערה מתקנת, המופיעה באותיות מודגשות. מבין 45 פסקי הדין נמצאו שני צמדי פסקי דין זהים, ולכן מדובר למעשה ב-43 פסקי דין.

"עתירה מוקדמת", כלומר שטרם מוצו ההליכים המוקדמים לפני הגשת עתירה: העותרים הגישו ערר בפני היועץ המשפטי לממשלה בגין אי העמדתו לדין את אורנן. ההחלטה מסומנת כהחלטה "שלילית".

15 תיקים מספר 590/00, 2259/98, 6505/93, 4800/94, 4384/93.

16 דנג"צ 6490/96, תיק מיום 6.4.95 (אותר על ידיו כדנג"צ 3299/93 **ויכסלבאום**), 99/

כפי שמראים הנתונים בטבלה 2, נמצאו שגגות ב-16 מתוך 43 פסקי הדין המופיעים בטבלה (לאחר הפחתת הכפילויות), שיעור של 37.2%. עשרה פסקי דין נוספים הופיעו בלא שום אזכור למעט יום מתן פסק הדין, ואף ללא המספר הסודר של פסק הדין. כמחקר משפטי יש לראות בדבר זה כשלעצמו שגגה, המעלה את שיעור השגיאות ל-60%.

טבלה 2 – ממצאי 'מנוף', פסקי דין 1-45

בדיקה מפורטת ותיקונים

מקרא:

גופן רגיל - ציטוט מן המאגר של 'מנוף'
גופן מודגש - תיקוני שגגות ותוספות

תאריך	מספר סודר	תיאור פסה"ד	עמדת שופט "דתי"
13.1.93	606/93	נדחתה עתירה לפסילת תשדיר תועבה. התקבלה עתירת חברת "קידום" נגד פסילת התשדיר "לך תצטיין": הדיון היה סביב פגיעה ברגשות, שאינם בהכרח דתיים.	
27.1.93	5790/92	נדחתה עתירת אתרא קדישא נגד חילול קברים על ידי רשות העתיקות. העתירה דנה בכמה מערות קבורה. לגבי אחת, העתירה נדחתה. לגבי אחרות, הוחזרה ההחלטה לרשות העתיקות, שתחליט שוב על יסוד הצעות נוספות בנדון, ובינתיים נקבע כי לא ייעשה דבר במערות הקבורה ולא יוצאו גלוסקמאות.	
24.6.93	5073/91	התקבלה עתירה לביטול חוק עזר לא לפתוח קולנוע בשבת. חוק העזר לא בוטל, אלא נקבע כי פתיחת בית הקולנוע מותרת גם לאורו.	
	609/92	נתמכה חובת בי"ד לדון ע"פ הדין העברי. פסק הדין מופיע פעמיים, עם תיאור שונה: ראו מס' 9	
	609/92	נדחתה טענת חוסר סמכות של בד"ר בעניין דירה משותפת. פסק הדין מופיע פעמיים, עם תיאור שונה: ראו מס' 8	
22.7.93	חסר מספר		
	4044/93		השופט טל נגד עקרונית. השופט טל כלל לא השתתף בדיון.

תאריך	מספר סודר	תיאור פסה"ד	עמדת שופט "דתי"
.12	29.9.93	693/91 בג"ץ אפרת נ' הממונה על מרשם האוכלוסין, את השם "אורגן-אפרת".	לאפשר לידועה בציבור לשנות שם משפחתה לשם בן-זוגה. העותרת לא ביקשה לשנות שם משפחתה לשם בן זוגה (אורגן), אלא לזה של ילדיהם המשותפים הנושאים מרשם האוכלוסין, את השם "אורגן-אפרת". פ"ד מז(1) 749.
.13			
.14			
.15	30.10.93	חסר מספר	
.16		נדחתה עתירה נגד בי"ד מסיבות טכניות. הפך הוא הנכון: בג"ץ דחה את העתירה מתוך הכרה שהנושא הוא בסמכות בית דין רבני. זו, לפי עמדת הכותבים, צריכה להיחשב גישה "חיובית".	נ ח
.17			
.18	19.12.93	6168/92 בג"ץ האגודה ההומניסטית החילונית נ' ממשלת ישראל, פ"ד נא(4) 289	נדחתה העתירה להכרת האגודה ההומניסטית החילונית כתנועה דתית. הבקשה הייתה להכרה באגודה הנ"ל כ"עדה דתית" לפי דבר המלך במועצה, ולא כ"תנועה דתית" לכל דבר ועניין.
.19	4358/93	התקבלה עתירה לביטול פס"ד בד"ר. נקבע כי חרג מסמכותו בשאלת "ערביות" ההכרעה מיישמת הלכה קודמת (בג"ץ לב) לעניין סמכות בית דין רבני ליתן צווי עיכוב יציאה מן הארץ. במקרה זה בג"ץ לא ביטל לחלוטין את הכרעת בית הדין אלא רק הקל בתנאי הערבות שנדרשו. פסק הדין מופיע פעמיים, בתיאור שונה: ראו מס' 23.	ש נ?
.20			
.21	7.2.94	1000/92 בג"ץ בבלי נ' בית הדין הרבני הגבוה	בג"ץ בבלי: חיוב ביה"ד הרבני לדון עפ"י הדין האזרחי ולא העברי. פסק הדין עוסק בהחלת הלכת שיתוף הנכסים בין בני זוג על-ידי בתי דין רבניים. הוזכר בפסק הדין, כי עמדת השופטים אלון וקיסטר היא שגם על-פי ההלכה ניתן להחיל את הלכת השיתוף בבתי"ד רבניים.
.22		הוחלט לתמוך בהחלטת בימ"ש מחוזי שפסק נגד בי"ד רבני. בית המשפט המחוזי הכריע בסוגיה לאחר שהתיק בבית הדין הרבני נסגר לפי החלטת בית הדין הרבני, ומבלי שניתנה בו החלטה כלשהי.	
.23	4358/93	בוטלה החלטת בי"ד רבני מחוסר סמכות. פסק הדין מופיע פעמיים, בתיאור שונה: ראו מס' 19.	ש נ?
.24		חסר מספר	
.25			

תאריך	מספר סודר	תיאור פסה"ד	עמדת שופט "דתי"
.26	4384/93	התקבלה עתירה ובוטלה החלטת בי"ד רבני להפקדת ערבות בנקאית למסורב גט. פסק הדין באותו מספר ומאותו יום הוא ערעור פלילי על הרשעה בשוד. אין קשר כלשהו בינו לבין דיון בבי"ד רבני. בחיפוש במאגרי מידע משפטיים לא נמצא פסק דין אחר בעל מספר זה.	
.27	חסר מספר		
.28	חסר מספר		
.29			
.30	6490/96 דג"צ אמיר נ' צ"ל 27.11.96 אמיר, פ"ד נ(5) 55	נדחתה עתירה לדיון בהחלטה לא לשלוח ילד לחינוך דתי בניגוד לפסיקת בית דין רבני. העתירה שנדחתה היא עתירה לקיום דיון נוסף: בית המשפט מעניק זכות לדיון נוסף רק במקרים מיוחדים.	
.31			
.32		נקבעה סמכות בי"ד לדון כבורר. בית המשפט דוחה בשתי שורות טענה של חריגה מסמכות מצד בי"ד רבני שפישר בין צדדים. אין בפסיקה דיון פוזיטיבי הקובע סמכות.	ח
.33			
.34			
.35			
.36	4800/94 בג"ץ באני נ' שר החינוך, תק-על 94(4) 531	נתקבלה עתירה לביטול צמזרה על סרט תועבה. פסק הדין עוסק בהשמה של תלמיד במוסד חינוכי: אין שום קשר בינו לבין צמזרה. לא נמצא פסק דין אחר בעל אותו מספר.	
.37			
.38		התקבלה חלקית עתירה, לבטל סעיף בהסכם הקואליציוני בין ש"ס למפלגת העבודה, ולפיה כל התערבות של בג"ץ הפוגעת באינטרסים של הסקטור הדתי תתוקן מיד ע"י חקיקת הכנסת שתיוזם הממשלה. העתירות נגד ההסכם הקואליציוני נדחו בדעת רוב. למרות דברי ביקורת עליו, קבעו שופטי הרוב שאין מקום להתערב.	ש ח
.39		נדחתה עתירת ישיבות נגד ר"ע אשדוד על חלוקה לא הוגנת של תקציב. נדונה החלטת העירייה להפסיק לתת תמיכה לישיבה מסוימת ולתת תמיכה למוסדות שלא זכו בה עד כה. ההחלטה לא נתפסה כ"לא הוגנת". עם זאת, נשמעו דברי ביקורת על העובדה, שהוקצב לראש העיר סכום לחלוקת כספים בין מוסדות כנראה בעיניו.	

עמדת שופט "דתי"	תיאור פסה"ד	מספר סודר	תאריך
		חסר מספר	40.
		חסר מספר	41.
		חסר מספר	42.
	צע"ת נגד בי"ד רבני בב"ש שהעביר ילדים ממשמורת האם. למתן צו על תנאי אין משמעות מעבר להיותו שלב בדיון.	חסר מספר	43.
		חסר מספר	44.
	נדחתה עתירה להתיר תפילת יהודים על הר הבית. לא נמצא פסק דין העוסק בנושא זה, לא לפי המספר הסודר ולא לפי תאריך פסק הדין.	2413/95	18.4.95 45.

ד. סיכום חלק א: ניתוח המסקנות של פרסום 'מנוף'

לאחר בחינתם של הממצאים, וזיהוי אי הדיוקים והטעויות, לא נותר אלא לשוב ל"תמצית המחקר" המוצגת בתחילת דפי 'מנוף'.

המסקנה, כי קיימת "עלייה חדה במספר הפסיקות האנטי יהודיות והאנטי דתיות מאז כניסת אהרון ברק לעמדת כוח" לא הוכחה כלל, ולו רק משום שלא נבחנה בשום צורה הפסיקה שלפני כהונתו של הנשיא ברק. המסקנות כי "בשנים האחרונות יש קרוב למאה אחוז פסיקות אנטי דתיות", וכי "התקבלו מרבית העתירות לשינוי הסטטוס קוו", אף הן לא הוכחו: הנתונים מצביעים על מגמה מורכבת, וזו תזכה לבחינתנו בנפרד.

בדפי הפרסום של 'מנוף' נטען, שיש עלייה רבתי במספר הפסיקות ה"שליליות", באופן שבשנים 1999-2001 כמעט שאין למצוא פסיקה "חיובית". הראינו, כי לא מעט מפסקי הדין הראויים להיכלל במאגר, אינם מצויים בו. חלק מפסקי דין אלה היה צריך להתמייין כ"חיוביים" אף לפי עמדת כותבי הפרסום. פסקי דין אחרים תוארו באופן מוטעה, וזאת בנוסף לשגיאות אחרות בזיהוי ובתיאור פסקי דין.

יש לציין עוד, כי חלק נכבד מפסקי הדין עוסק בעתירות שעניינן פעולותיהם של בתי דין רבניים בענייני נישואין וגירושין. תחום זה מוסדר בחקיקה ומקובע בפסיקה. עיקרה של הפסיקה בשנות ה-90 איננה אלא

אישור הלכות פסוקות קודמות של בג"ץ, בתוספת מספר הכרעות חדשות. ייתכן לראותן כבעלות מטען "שלילי" כלפי מגזר מוגדר, אך אין בחלק משמעותי מן הפסיקה יותר מאשר חזרה על עמדות קודמות. אכן, אין לחדד כי נפסקו גם פסקי דין שהדגישו עמדות באופן חדשני – למשל בג"ץ בבית משנת 1994, בו נקבע כי יש להחיל את חזקת השיתוף בין בני זוג גם בבית דין רבני – אולם פסק הדין בולט מעל עשייה שיפוטית שוטפת (ומכל מקום איננו שייך דווקא לשנים 2000 ו-2001).

נטען, כי שופטים דתיים ומסורתיים יפסקו באופן מכריע לכיוון ניטרלי או חיובי כלפי "זכויות אנשים דתיים". אישושה של טענה זו מחייב יותר ממה שנעשה בדפים הנבחרים. למשל, יש לברר בצורה מדויקת יותר מהן "זכויות אנשים דתיים", והאם קיימת הגמוניה אחת לפירוש "זכויות" כאלה. בנוסף, אין להסתיר את קיומם של פסקי דין, שבהם פסקו "שופטים דתיים" באופן שהיה מזוהה כ"שלילי" אצל כותבי הפרסום; כך, למשל, פסיקתו של השופט אלון בעניין כשרותו של איש ש"ס שהורשע בדין, להיות חבר במועצה דתית (בג"ץ **מחפוז**, מס' 15 בטבלה 1), והחלטתו של השופט אנגלרד בעניין **רובינשטיין**, שהצטרפה ליתר השופטים באישור הצורך לחוקק את סוגיית הפטור מגיוס הניתן לתלמידי ישיבות. יש להוסיף לכך גם את פסיקתו של השופט אלון משנות ה-80, למשל פסק הדין בעניין חברות נשים במועצות דתיות, שנפסק ב-1987.¹⁷ פסק דין זה קודם לתקופה שממנה ניטלו פסקי הדין, אולם התעלמות ממנו, תוך הדגשת השינוי הרעיוני לכאורה שאירע עם פרישתו של מ"מ הנשיא אלון, מעלה תהיות.

לבסוף, נטען כי יש ירידה ברמת ההשתתפות של שופטים דתיים בפסיקה בנושאים הקשורים בדרך זו או אחרת לדת או למגזר הדתי. מחקרנו המתבצע בימים אלה במכון הישראלי לדמוקרטיה מצביע כי אכן חלה ירידה ברמת שיתוף זו במשך העשורים. עם זאת, הנתונים המוצגים במחקר 'מנוף' הם מוגזמים. ממצאי מחקר 'מנוף', המבוססים כאמור על נתונים חלקיים ושגויים, מצביעים לכאורה על שיתוף בשיעורים של 24%, 14% ו-12% בשנים 1993-1995, 1996-1998, 1999-2001, בהתאמה. במחקר המקביל נמצא, כי במהלך שנות ה-90 ישבו שופטים דתיים ב-33% ממותבי פסקי דין בעלי חשיבות, שזכו לאזכור ולניתוח בספרות העוסקת בדת ומדינה.

17 בג"ץ 153/87 שקדיאל נ' השר לענייני דתות, פ"ד מב(2) 221.

3 על הרכב בית המשפט העליון

חלקו השני של מחקר 'מנוף' מוקדש להצגת שופטי בג"ץ כקבוצה אליטיסטית סגורה שאין בה ייצוג נאות למגזרים נרחבים באוכלוסיית ישראל. ראשית מובאת טבלה המאפיינת אישית כל אחד מהשופטים, ואשר ממנה עולה לכאורה כי רובם הגדול חילונים-אשכנזים-זכרים, בוגרי הפקולטה למשפטים של האוניברסיטה העברית בשנות ה-50, ומקורבים אישית לנשיא ברק. לאחר מכן נבחנת בשתי טבלאות מידת הייצוגיות של הרכב בג"ץ את החברה הישראלית על מגזריה השונים: לכל מגזר עמודה המבטאת את האחוז שהוא תופס באוכלוסייה, ובצמוד לה עמודה המבטאת את האחוז שמגזר זה תופס בהרכב בג"ץ. נתוני טבלאות אלו מציגים הפרשים ניכרים בין שיעור החילוניים בחברה (40%) לשיעורם בהרכב בג"ץ (72%), בין שיעור האשכנזים בחברה (30%) לשיעורם בהרכב בג"ץ (90%), כאשר חרדים (10%), עולים חדשים, ובני מיעוטים (קרוב ל-20% כל אחד) אינם מיוצגים בהרכב בג"ץ כלל.

הטבלאות הנ"ל סובלות מכמה שגגות מתודולוגיות ועובדתיות שנעמוד עליהן בהמשך, אך דומה שמן הראוי להקדים ולהתייחס לעצם ההנחה העקרונית העומדת ביסודן, והיא, מן הסתם, שהיעדר הייצוגיות בהרכב בג"ץ הוא משום ליקוי שיש לתקנו, ושקיימת זיקה בינו לבין ממצאי החלק הראשון של מחקר 'מנוף' (הבעייתיים כלשעצמם, כפי שראינו) בדבר האחוז הגבוה של "פסיקות אנטי דתיות".

לכאורה יש משקל רב לטענה הרווחת כי במינויים למוקדי הכוח של הממשל יש לקיים מידה נאותה של ייצוגיות לכל חלקי האוכלוסייה: הדבר נראה דמוקרטי מאוד, ואפשר שאף יש בו כדי לצמצם תחושות ניכור בין מגזרים שונים בחברה לבין הממשל, תחושות מן הסוג שמבטא מחקר 'מנוף'. ברם, יישומה של מגמה זו נתקל בכמה קשיים: ראשית, על-פי אילו קריטריונים ימוינו תת-קבוצות בחברה הראויות לייצוג? מהו שהופך מקבץ בני אדם ל"מגזר" שיש להעניק לו דריסת רגל במוקדי הכוח של הממשל, כל שכן בהרכב בית המשפט העליון? שהרי לרשימת המגזרים המנויים בטבלאות 'מנוף' ניתן להוסיף קבוצות רבות, בין אם לפי שיוך אידאולוגי (ליברלים, קומוניסטים, ציונים, אנטי-ציונים וכו'), ארץ מוצא (פולין, עירק, ארצות-הברית, גרמניה, וכו'), פילוסופיית משפט (פוזיטיביסטים, ריאליסטים, דקונסטרוקציוניסטים, וכו'), ועוד כהנה וכהנה קריטריונים שיניבו קבוצות רבות לאין ספור מהמספר הנדרש של שופטי בג"ץ.

סתמו אנשי 'מנוף' ולא פירשו מהו שהופך קריטריון לרלוונטי לצורך העניין. מינו של אדם ככל הנראה אינו מקובל על-ידם כקריטריון כזה, שהרי הם עצמם תוקפים כ"שלילית" פסיקה של בג"ץ שעמדה על חשיבות שמירת השוויון בין המינים במינויים ממשלתיים.¹⁸ הוא הדין בלאומיותו של אדם, שכן בחלק הראשון של מחקרם מגלים אנשי 'מנוף' יחס חיובי למפלגת "ימין ישראל", שמצעה תבע בשעתו את גירוש הערבים מישראל, ומגדירים אותה "מפלגה דתית".¹⁹ גם קהיליית העולים החדשים – ספק רב אם אנשי 'מנוף' יהיו מוכנים לאפשר לה דריסת רגל בהרכב בג"ץ, לאור ההתקפות בחלק הראשון של מחקרם כלפי הענקת סעד מצד בג"ץ לעולים בענייני אזרחות ומעמד אישי.²⁰

למעשה, שני קריטריונים בלבד משתמעים בבירור כרלוונטיים ממחקר 'מנוף': דתיותו/חילוניותו של אדם, ומוצאו המערבי/מזרחי. שני קריטריונים אלה אכן מצויים בזיקה לשניים מן המתחים העמוקים בחברה הישראלית, ואפשר שיש בכך משום הצדקה לראייתם כרלוונטיים לנושא הייצוגיות. יחד עם זאת, נבקש כעת לטעון כי הקריטריון הראשון (דתי/חילוני) מניב כיום מידה סבירה של ייצוגיות בהרכב בג"ץ, ואשר לקריטריון השני, ככל שהוא עדיין צריך להילקח בחשבון היום, יחסם של אנשי 'מנוף' אליו מגלם התעלמות מנתונים מרכזיים שעניינם בחירת שופטים.

ממצאי 'מנוף' עצמם מצביעים על כך ששיעור השופטים הדתיים בבג"ץ (21%) עולה על שיעור הדתיים באוכלוסייה (18% לפי 'מנוף', ולפי פרסום משותף למכון הישראלי לדמוקרטיה ולקרן אביחי אף משתמע אחוז נמוך יותר – שיעור חובשי הכיפות הוא 16%).²¹ מן הראוי גם לזכור כי מקובל לבחור את שופטי בג"ץ מקרב צמרת הקהילה המשפטית הישראלית, ולא נראה כי אחוז הדתיים בקבוצה זו, באקדמיה, על כס השיפוט המחוזי, בתביעה ובשוק הפרטי, עולה על שיעור כהונתם בהרכב בג"ץ. הפרשי אחוזים הפוגמים בייצוגיות בתחום זה הם, אליבא ד'מנוף', אלו הנוגעים למסורתיות (32% באוכלוסייה, 7% בבג"ץ), לחילוניים (40% מהאוכלוסייה, 72% בבג"ץ) ולחרדים (10% באוכלוסייה, 0% בבג"ץ).

18 בג"ץ 2671/98, מסי' 102 בטבלת 'מנוף'.

19 בג"ץ 7504/95, מסי' 59 בטבלת 'מנוף'.

20 ראו למשל מסי' 28, 41, 50, 80, 113, 126, 129 בטבלת 'מנוף'.

21 **יהודים ישראלים: דיוקן. אמונות, שמירת מסורת וערכים של יהודים בישראל 2000**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה וקרן אבי חי, 2002.

איננו יודעים מניין נטלו אנשי 'מנוף' את הנתונים הנוגעים לשיעור המסורתיים באוכלוסייה, ובייחוד – בבג"ץ. אנשי 'מנוף' אינם מגלים מהו (באוכלוסייה) ומיהו (בבג"ץ) "מסורתי" בעינם, ומדוע, למשל, סיווגו את השופט חשין, שמרבה לצטט מן המקורות, כ"חילוני" דווקא, ולא כ"מסורתי". ואכן, קביעתם כי 7% משופטי בג"ץ (קרי – שופט אחד בלבד, שאנשי 'מנוף' אינם מגלים מיהו) הם מסורתיים איננה נראית רק חסרת סימוכין, אלא אף עומדת בניגוד לטבלתם הראשונה הנ"ל, שחילקה את כל השופטים לשתי קבוצות בלבד – דתיים וחילוניים, מבלי שיהיה כלל זכר לקטגוריית ה"מסורתיים". אילו היו שומרים על חלוקה דו-קוטבית זו גם בטבלה שלאחר מכן, ומוסיפים את שיעור ה"מסורתיים" לזה של ה"חילוניים", תחת כותרת אשר ללא ספק מייצגת את רובה המכריע של החברה הישראלית – "לא דתיים", התוצאה המתקבלת הייתה ששיעור הלא-דתיים באוכלוסיה הוא 72% ובבג"ץ – 79%; קרי – היה מסתמן הפרש זניח למדי של ייצוגיות יתר, במיוחד על רקע הפרש ייצוגיות היתר הנ"ל בנוגע לדתיים.

במאמר מוסגר יצוין כי דומה שהקטלוג המשולש בין "דתיים" מזה, "מסורתיים" מזה, ו"חילוניים" מזה, אבד עליו הכלח. ראשית, מבחינה סמנטית (שאפשר שיש בה יותר ממשמעות סמנטית), מדובר בקטלוג פרדוקסלי, שכן עצם המונח "חילוני" הוא פרי של טרמינולוגיה דתית ("המבדיל בין קודש לחול"), וכל המגדיר עצמו "חילוני" כבר הודה בזאת כי הוא ספוג במנה כלשהי של מסורתיות דתית. שנית, מן המפורסמות שאינן צריכות ראייה היא שגם "חילוניים" או אתאיסטים גמורים בחברה הישראלית נוהגים לאמץ באורחות חייהם כמה נוהגים שמקורם דתי, בין אם בהיכנסם לחופה, בין אם בהבאת יקיריהם לקבורה, בין אם באיחולים נוסח "שבת שלום", "גמר חתימה טובה" או "שנה טובה" טרם המועדים הדתיים המתאימים, ומעל לכל – בחגיגת חגים, דבר ששום חוק אינו כופה עליהם לעשותו. לשון אחר, הפרדתם הקשיחה של אנשי 'מנוף' בין "מסורתיים" ל"חילוניים" אינה יפה לחברה הישראלית, שניחנת תחת זאת בדרגות שונות של מסורתיות אף באגפיה האתאיסטיים המובהקים ביותר. אם כבר לנקוט לשון ממיינת בהקשר זה, ועל-פיה לבחון את מידת ייצוגיותו של בג"ץ, נראה לנו, כאמור, שמוטב להבחין בין דתיים, קרי – אנשים שחשים עצמם מחויבים ואף מקבלים על עצמם את החיוב לעבוד את אלוהיהם במצוות מעשיות, ובין כל השאר, יהא טיב "מסורתיותו" של "כל השאר" זה אשר יהא.

אשר לחרדים, יש להקדים ולהעיר כי השיעור המיוחס להם באוכלוסייה על ידי 'מנוף' (10%) נראה מופרז אף לפי האומדנים הגבוהים ביותר.²² אך אפילו נקבל את הנתון של 'מנוף' כפשוטו, ונסכים כי הייצוגיות היחסית מחייבת מינוי שופט חרדי לבג"ץ, דומה כי אין חולק שהכתובת העיקרית לאיתור הסיבה להיעדרו של שופט כזה היא במחנה החרדי עצמו, ובשלילתו הגדולה את מערכת המשפט הישראלי בכלל ואת בג"ץ בפרט.

גם לעניין המוצא העדתי דומה שעסקינן בציבור שהיעדר הייצוגיות היחסית שלו בבג"ץ אינו נובע כלל מהתנגדות עקרונית כלשהי של הממסד לכך. שהרי אילו הייתה התנגדות כזו, קשה להסביר את מיקומם של נציגי ציבור זה בצמרת משרדי ממשלה חשובים (בכלל זה משרד המשפטים) ובמשכן נשיא המדינה. הגורם האמתי לכך הוא ככל הנראה זה הנרמז בסיפא של זיכרונותיו הבאים של השופט העליון המנוח חיים כהן, כפי שהועלו בספר שיחותיו עם מיכאל ששר: "עצם השיקול למנות ספרדי לבית המשפט הוא שיקול פוליטי ולא מקצועי, אבל אחרי שהשיקול הפוליטי גבר והתקבל על דעת כולם, בחרו באמת את המצוינים שבמועמדים הספרדים, שלא היו רבים."²³ נתון אחרון זה, שייצג את המציאות בשעתה, השתנה ומוסיף להשתנות. יש בו כדי להסביר את תהליך הגידול במספר השופטים שאינם יוצאי אירופה מובהקים, תהליך שילך ויתחזק.

יתרה מכך, גם כאן מתעלמים אנשי 'מנוף' מקבוצה גדולה ביותר בחברה הישראלית – בנים ובנות להורים המשתייכים לתפוצות שונות – קבוצה הנמצאת אף היא בתהליך של גדילה. באשר לקבוצת העולים, על בעיות השפה וההתערות התרבותית שמאפיינות אותה מעצם טבעה: כאן מתעורר קושי נוסף ביישום מגמת הייצוגיות, והוא – התנגשות אפשרית בין מגמה זו ובין המגמה לשימור איכות מקצועית גבוהה ככל האפשר של שיפוט. עמדת כותבי שורות אלה היא שבכל מקרה של התנגשות בין השתיים, על השיקול המקצועי לגבור, וכי הייררכיה מוצדקת זו היא היא, ולא אינטרס אליטיסטי כיתתי כלשהו, הסיבה להיעדר הייצוגיות בהרכב בית המשפט

22 לפי ש' אילן, בספרו **חרדים בע"מ: התקציבים, ההשתמטות ורמיסת החוק**, ירושלים: כתר, 2001, עמ' 316, ההערכות נעות מ-250 אלף איש ל-550 אלף איש.

23 מתוך **חיים כהן, שופט עליון, שיחות עם מיכאל ששר**, ירושלים: כתר, 1989, עמ' 120-121. זוהי עדותו של מי שבהמשך אותו ספר מצהיר: "איני אוהב הכללות. יש בין יוצאי ערב ובין היהודים הספרדים בכלל אנשים נפלאים, בעלי מוחות מעולים. יש בעלי חזון ובעלי אידאליים לא פחות מאשר בקרב האשכנזים" (שם, עמ' 214).

העליון בישראל, וככל הנראה אף ברחבי העולם הדמוקרטי.²⁴ לפיכך איננו מתרשמים באופן מיוחד מאותם נתונים רכילותיים שמספקים אנשי 'מנוף' בדבר הקשרים האישיים של שופטי בג"ץ עם הנשיא ברק, תוך רמיזה עבה לשיקולים לא ענייניים במינוי שופטים לבית המשפט. אם אכן יש ממש בנתונים אלה, התרשמותנו היא כי מדובר בקרבה חברתית שאיננה פוגמת בעניינות השיקול המקצועי מלכתחילה, ולכל היותר מתווספת אליו בדיעבד, כאשר בכך אין כל טעם לפגם.

לשם המחשה, אנשי 'מנוף' עושים בטבלתם עוול לשופטים כזמיר וכאנגלרד, אותם הם מציגים כ"ידידים" של ברק, כאילו השניים, חתני פרס ישראל לחקר המשפט בשנת תשנ"ז, לא היו מלבד זה גם בעלי מוניטין אקדמיים בינלאומיים בתחומם (השופט זמיר במשפט המנהלי, השופט אנגלרד בדיני הנזיקין) עוד הרבה בטרם התמנו לבית המשפט העליון. אם אכן עיינו אנשי 'מנוף' בספרו של יואב יצחק "מחלקה ראשונה",²⁵ שאותו הם מאזכרים כמקור לטבלתם, חזקה עליהם שהם יודעים כי השופט אנגלרד, למשל, היה חבר באקדמיה הבינלאומית למשפט השוואתי עוד בטרם התמנה לבית המשפט העליון, ואשר לשופט זמיר, "ב-1993 היה חתן פרס קרן אלכסנדר פון הומבולדט – לחוקרים מצטיינים בתחומי הרוח, והיה לישראלי הראשון הזוכה בפרס זה".²⁶ כל זאת רק כדי להעניק ולו טעם כזית מפועלם המשפטי המפואר של שתי דמויות אלה.

סוגיית הייצוגיות איננה פשוטה, אך דומה שלא זו הסוגיה המטרידה את הכותבים. לו היו כל שופטי בית המשפט העליון באים מקרבת אנשיהם – לא היו מעלים כל טענה בדבר "אי ייצוגיות" כביכול. היעדר הסכמה עם מערכת של הכרעות, המבוססת על הסכמות דמוקרטיות וליברליות, היא היא העומדת בבסיס הביקורת.

24 ראוי להזכיר כי היעדר ייצוגיות יחסית איננו בעיה ישראלית ספציפית, והוא מאפיין, בין השאר, את בית המשפט העליון האמריקני (שופט שחור אחד מבין שמונה) והספרדי (היעדר ייצוג לבסקים או לקטלונים) מבחינת ייצוג קבוצות מיעוטים, ואת כל בתי המשפט העליונים מבחינת ייצוג הנשים, שלכל היותר מגיע לרבע מכלל השופטים. ראו לעניין זה א' אבן, **מנגנונים לביקורת שיפוטית חוקתית: הרכבים ומינויים**, ירושלים: המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2001.

25 י' יצחק, **מחלקה ראשונה**, תל אביב: עיתונות בע"מ, התשנ"ח-1988.

26 שם, כרך אישים, עמ' 67.

לסיכום, חלק שני זה של מחקר 'מנוף', לבד מטעויות עובדתיות בולטות המאפיינות אותו, לוקה בפישוט יתר של הבנת בעיית הייצוגיות בבית המשפט, ובהצגתה בקווים גסים המתעלמים מעושרם ומדקותם של הגורמים היוצרים אותה במציאות החברתית הישראלית, במיוחד לאור השאיפה לשמור על בית משפט מקצועי לעילא.

הפרסום אשר נותח בדפים אלו הוצג כבעל ליקויים משמעותיים, ומשום כך קשה לראות בו מחקר אמין. בחרנו לעסוק בו, למרות שגגותיו, משום שנעשה בו שימוש ציבורי בימים אלה, תוך הבלטת המסקנות, שכאמור אינן מבוססות דיין.

חשוב, עם זאת, לזהות את התחושה העומדת מאחורי פריסת נתונים אלו. הפרסום, גם אם איננו מבטא עשייה מחקרית ראויה, מבטא בבירור את עמדותיו של ציבור, שאף שאיננו גדול כפי שמתיימרים כותבי הפרסום, הוא חלק מן הציבור הישראלי. עצם קיומו של הפרסום, וממצאיו, מצביעים על קושי ממשי בהבנת העשייה של בית המשפט העליון. במידה שניתן למצוא מקום לדיאלוג בין הציבורים השונים, דיאלוג כזה יכול להתקיים רק על בסיס קריאה נכונה של הנתונים. יש לקוות כי מחקרים נוספים ימשיכו ויתקנו את הטעון תיקון.

נספח: מאגר 'מנוף' – ריכוז טעויות טכניות

פסקי דין שלא אותרו, טעויות, כפילויות, החלטות/צווים
זמניים/צווים על תנאי*

הערות	נושא חריג	טעות סופר	זמני/ טכני	כפול	לא אותר בשם מקור פורמלי	פורסם	מספר סודר	תאריך	
						פד	606/93	13.1.93	.1
						תק	4415/92	18.1.93	.2
						דע	5790/92	27.1.93	.3
						פד	3664/92	28.1.93	.4
						פד	2725/93	19.5.93	.5
						פד	5073/91	24.6.93	.6
						פד	3261/93	30.6.93	.7
				9		פד	609/92	1.7.93	.8
				8		פד	609/92	1.7.93	.9
					+	-	חסר מספר	22.7.93	.10
						פד	4044/93	27.7.93	.11
						פד	693/91	29.3.00	.12
						פד	2421/93	12.10.93	.13
						פד	3872/93	22.10.93	.14
					+	-	חסר מספר	30.10.93	.15
						תק	5761/93	15.11.93	.16
						פד	4935/93	5.12.93	.17
						פד	6168/92	19.12.93	.18
				23		פד	4358/93	5.1.94	.19
						דע	441/93	1.2.94	.20
						פד	1000/92	7.2.94	.21
						דע	272/93	8.2.94	.22
				19		פד	4358/93	5.4.94	.23
		21.1.94				פד	חסר מספר	22.1.94	.24
							אותר 7198/93		

* הרישום איננו כולל את כל התיאורים המוטעים של הפסיקה.

הערות	נושא חריג	טעות סופר	זמני/ טכני	כפול	לא אותר בשום מקור פורמלי	פורסם	מספר סודר	תאריך	
						תקן	2878/94	2.5.94	.25
	הרשעה בשוד					דע	4384/93	25.5.94	.26
					+	-	חסר מספר	21.6.94	.27
						פד	חסר מספר אותר 2888/92	1.7.94	.28
						פד	6300/93	10.8.94	.29
	דנג"צ	27.11.96				פד	6490/96	10.8.94	.30
						דע	6103/93	4.9.94	.31
						תקן	4468/94	26.9.94	.32
						תקן	4415/94	28.9.94	.33
						תקן	4982/94	17.11.94	.34
						פד	721/94	30.11.94	.35
						תקן	4800/94	25.12.94	.36
						דע	5171/95	31.1.94	.37
						פד	5364/94	3.2.95	.38
						דע	3736/94	7.2.95	.39
					+	-	חסר מספר	28.2.95	.40
					+	-		5.3.95	.41
	דנג"צ	27.3.95				-	חסר מספר אותר כדנג"צ 3299/93	28.3.95	.42
					+	-	חסר מספר	6.4.95	.43
					+	-	חסר מספר	16.4.95	.44
					+	-	2413/95	18.4.95	.45
					+	-	חסר מספר	3.5.95	.46
						דע	4435/94	14.5.95	.47
					+	-	חסר מספר	19.7.95	.48
						דע	3357/95	1.11.95	.49
						פד	1031/93	12.11.95	.50
						פד	6634/94	3.12.95	.51
						דע	559/95	24.12.95	.52

הערות	נושא חריג	טעות סופר	זמני/ טכני	כפול	לא אותר בשום מקור פורמלי	פורסם	מספר סודר	תאריך	
						פד	6111/94	26.12.95	.53
						פד	1565/94	18.1.96	.54
						פד	6086/94	29.2.96	.55
						פד	5969/94	20.3.96	.56
						תק	631/96	1.4.96	.57
						פד	5118/95	1.4.96	.58
						פד	7504/95	28.4.96	.59
					+	-	4584/96	4.6.96	.60
						פד	4712/96	9.7.96	.61
					+	-	חסר מספר	15.8.96	.62
						תק	5257/94	19.9.96	.63
						פד	2831/95	24.9.96	.64
					+	-	חסר מספר	11.10.96	.65
						פד	6403/96	15.10.96	.66
					+	-	חסר מספר	11.96	.67
						פד	3269/95	17.11.96	.68
	דנג"צ	15.7.96				פד	5507/95	27.11.96	.69
							דנג"צ, בלא הבג"ץ		
				בקשה להוצאות		תק	5398/96	27.2.97	.70
						פד	7237/95	3.3.97	.71
						דע	7128/96	12.3.97	.72
						פד	4733/94	13.4.97	.73
						פד	5016/96	13.4.97	.74
						תק	3039/97	20.5.97	.75
				בקשת ערבים לחינוך ביפו		תק	4091/96	15.7.97	.76
						דע	1613/96	21.7.97	.77
						פד	2463/96	5.8.97	.78
				ערעור פלילי. מעשה מגונה בקטינה		פד	6505/93	5.8.97	.79

תאריך	מספר סודר	פורסם	לא אותר בשום מקור פורמלי	כפול	זמני/ טכני	טעות סופר	נושא חריג	הערות
.80	7.8.97	4058/95	פד					
.81	21.8.97	6334/96	פד					
.82	21.9.97	273/97	פד					
.83	21.9.97	3551/97	פד					
.84	28.9.97	5677/97	תקן					
.85	9.11.97	2266/93	פד					
.86	3.12.97	9192/96	תקן					
.87	4.12.97	9474/96	דע					
.88	23.2.98	1213/98	פד	92,98				
.89	29.3.98	2022/98	פד					
.90	5.4.98	2137/98	דע				שידור הסדרה תקומה	
.91	26.4.98	1802/98					עיכוב ביצוע	
.92	28.4.98	1213/98	פד	88,98				
.93	3.5.98	2659/98	דע				עיכוב ביצוע	
.94	5.5.98	2754/98	תקן				צע"ת	
.95	13.5.98	2198/98	תקן				צע"ת	
.96	14.5.98	1817/98	תקן				טכני	
.97	18.6.98	2259/98	דע				פסלות שופט	
.98	23.6.98	816/98	פד	88,92				
.99	30.6.98	2057/98	דע	132		30.6.99		
.100	7.7.98	3264/97	פד			3267/97	אותר	
.101	26.7.98	7378/97	פד					
.102	11.8.98	2671/98	פד				ביטוח לאומי	
.103	2.9.98	חסר מספר	-	+				
.104	6.9.98	6024/97	פד					
.105	13.9.98	חסר מספר	-	+				
.106	16.9.98	578/98	תקן					
.107	3.11.98	חסר מספר אותר תר"מ 94/98	פד					

תאריך	מספר סודר	פורסם	לא אותר בשום מקור פורמלי	כפול	זמני/ טכני	טעות סופר	נושא חריג	הערות
3.11.98	6981/97	דע						
5.11.98	חסר מספר	-	+					
3.12.98	921/98	דע						
6.12.98	חסר מספר	-	+					
12.12.98	619/97	במשע						העותרים משכו את עתירתם
15.12.98	חסר מספר	-	+					
15.12.98	4247/97	דע						
16.12.98	חסר מספר	-	+					
16.12.98	5227/97	פד				16.11.98		
23.12.98	חסר מספר	-	+					
30.12.98	7373/98	תק			טכני	7873/98		הרבנות הסכימה לביטול העתירה
28.1.99	חסר מספר	-	+					
4.2.99	4596/98	פד						הרשעת אם שהיכתה ילדיה: התעללות
9.2.99	חסר מספר	-	+					
2.3.99	1/98	פד						
8.3.99	1031/99						8.3 צע"ת, 26.3 פס"ד	
29.3.99	6334/96	פד						
8.4.99	2102/99	תק			צע"ת+ הפניה לגישור	8.4 צע"ת, 12.1 הועבר לגישור	12.1 הועבר לגישור	
7.5.99	8016/99	-	+					
16.5.99	107/99	דע						דנג"צ ריש
25.5.99	חסר מספר	-	+					
1.6.99	2597/99	תק			דחיית מועד הדיון			
2.6.99	1242/99	תק			טכני			
22.6.99	2859/99	דע			החלטת ביניים			פס"ד מ-26.6.01, החלטה בעקבות חזרה מהערעור

תאריך	מספר סודר	פורסם	לא אותר בשום מקור פורמלי	כפול	זמני/טכני	טעות סופר	נושא חריג	הערות
.132	30.6.99	2057/98	דע	99				
.133	21.7.99	חסר מספר	-	+				
.134	19.8.99	חסר מספר	-	+				
.135	29.9.99	5302/99	תק		טכני			
.136	7.10.99	1438/98	פד					
.137	18.10.99	3084/98	תק					
.138	2.12.99	8475/99	תק					
.139	8.12.99	חסר מספר אותר ע"פ 807/99	במשע	+			הרשעת חרדי בהתפרעות	גם אילן הסכים להרשעה
.140	1.2.00	3358/95	פד					
.141	8.3.00	6698/95	פד				קעדאן	
.142	29.3.00	2423/00	במשע		עתירה מוקדמת			לא הומלץ
.143	23.4.00	2348/00	דע				פרס ישראל	
.144	29.5.00	1779/99	פד					
.145	30.5.00	4906/98	פד					
.146	6.6.00	8437/99	פד					
.147	4.7.00	2018/99	דע					
.148	5.7.00	חסר מספר	-	+				
.149	12.7.00	3575/99	פד					
.150	3.9.00	חסר מספר	-	+				
.151	20.9.00	חסר מספר	-	+				
.152	28.9.00	חסר מספר	-	+				
.153	1.3.01	חסר מספר	-	+				
.154	2.3.01	9069/00	במשע					העותר משך עתירתו
.155	5.3.01	590/00	דע				הסכם הפצת עיתון	
.156	19.3.01	293/00	פד					
.157	4.4.01	8405/00 ,8404	פד					
.158	30.4.01	7203/00	דע				30.4 צע"ת, 12.12 פס"ד	

תאריך	מספר סודר	פרסום	לא אותר בשום מקור פורמלי	כפול	זמני/ טכני	טעות סופר	נושא חריג	הערות
159	12.6.00	-	+					
160	18.6.01	פד						
		אותר 1514/01						

אופן חיפוש פסקי הדין, שלא זוהו נכונה בטבלה של 'מנוף':

- הואיל ואין בטבלת 'מנוף' שמות צדדים או מראה מקום של פרסום, ערכנו חיפוש ראשית לפי מספר התיק, גם כאן לא צוין באיזה סוג הליך מדובר (בג"ץ, ע"א, ע"פ, דנג"צ וכו'). כאשר מספר התיק לא סיים, נעשה חיפוש לפי תאריך מתן פסק הדין, כמצוין בטבלה המקורית.
 - מקורות המידע שבהם חיפשנו היו לפי סדר זה:
 - פסקי דין, פרסום כרוך (פד)
 - מאגר המידע הממוחשב "דינים ועוד" (דע).
 - מפסקי הדין שלא אותרו במאגר הנ"ל – מאגר המידע 'תקדין' (תק).
 - אתר האינטרנט של ביהמ"ש העליון, לפי מספר תיק ולפי תאריך (במשע).
 - ממה שנותר נעשה חיפוש בדינים ועוד ובתקדין, תוך שימוש במילות מפתח בהתאם לתיאור (הקצר ולעתיים קרובות לא מדויק) של 'מנוף'. כך אותרו עוד פסקי דין ספורים.
- בחיפושים אלה התבררו טעויות בסימון של 'מנוף', הן לגבי תאריכים והן לגבי מספרי תיק. לאחר כל אלה, נותרו 33 פסקי דין שלא הצלחנו לאתר אף אחרי חיפושים מדוקדקים אלה.

ניירות העמדה של המכון הישראלי לדמוקרטיה

- **רפורמה בשידור הציבורי**
פרופ' ירון אזרחי, ד"ר עמרי בן-שחר וגב' רחל לאל
- **עקרונות לניהול ולתקצוב על-פי תפוקות במגזר הציבורי**
פרופ' דוד נחמיאס ואלונה נורי
- **הצעת חוק השב"כ: ניתוח משווה**
אריאל צימרמן בהנחיית פרופ' מרדכי קרמניצר
- **דתיים וחילוניים בישראל: מלחמת תרבות?**
פרופ' אביעזר רביצקי
- **לקראת רפורמה מבנית במגזר הציבורי בישראל**
פרופ' דוד נחמיאס, מרל דנון-קרמזין ואלון יראוני
- **היועץ המשפטי לממשלה: סמכות ואחריות**
ד"ר גד ברזילי ופרופ' דוד נחמיאס
- **הסתה, לא המרדה**
פרופ' מרדכי קרמניצר וחאלד גנאים
- **בנק ישראל: סמכות ואחריות**
פרופ' דוד נחמיאס וד"ר גד ברזילי
- **השתלבות קבוצות "פריפריה" בחברה ובפוליטיקה בעידן שלום: א. החרדים בישראל**
פרופ' מיכאל קרן וד"ר גד ברזילי
- **מבקר המדינה: סמכות ואחריות**
ד"ר גד ברזילי ופרופ' דוד נחמיאס
- **חופש העיסוק**
פרופ' מרדכי קרמניצר, ד"ר עמרי בן-שחר ושחר גולדמן
- **הפריימריס המפלגתיים של 1996 ותוצאותיהם הפוליטיות**
גדעון רהט ונטע שר-הדר

- **השסע היהודי-ערבי בישראל: מאפיינים ואתגרים**
פרופ' רות גביזון ועסאם אבו-ריא (הופיע גם בערבית)
- **100 הימים הראשונים**
פרופ' דוד נחמיאס וצוות המכון הישראלי לדמוקרטיה
- **הרפורמה המוצעת במערכת בתי המשפט**
שחר גולדמן בהנחיית פרופ' רות גביזון ופרופ' מרדכי קרמניצר
- **תקנות ההגנה (שעת חירום) 1945**
מיכל צור בהנחיית פרופ' מרדכי קרמניצר
- **חוק ההסדרים: בין כלכלה ופוליטיקה**
פרופ' דוד נחמיאס וערן קליין
- **פסיקת הלכה בשאלות מדיניות**
פרופ' ידידיה צ' שטרן
- **הרבנות הממלכתית: בחירה, הפרדה וחופש ביטוי**
איל ינון ויוסי דוד
- **משאל-עם: מיתוס ומציאות**
דנה בלאנדר וגדעון רהט
- **השסע החברתי-כלכלי בישראל**
איריס גרבי וגל לוי בהנחיית פרופ' רות גביזון
- **מדינה משפט והלכה – א. מנהיגות ציבורית כסמכות הלכתית**
פרופ' ידידיה צ' שטרן
- **מעברי שלטון בישראל: השפעות על מבנה הממשל ותפקודו**
פרופ' אשר אריאן, פרופ' דוד נחמיאס ודורון נבות
- **העדפה מתקנת בישראל: הגדרת מדיניות והמלצות לחקיקה**
הילי מודריק-אבן-חן בהנחיית פרופ' מרדכי קרמניצר ופרופ' דוד נחמיאס
- **הטלוויזיה הרב-ערוצית בישראל: ההיבט הציבורי**
פרופ' ירון אזרחי, ד"ר זוהר גושן וגב' חני קומנשטר

- **דגמים של שיתוף אזרחים**
אפרת וקסמן ודנה בלאנדר בהנחיית פרופ' אשר אריאן
- **הכנס הכלכלי התשיעי – יוני 2001**
מנהל הכנס והעורך: פרופ' ראובן גרונאו
- **אסטרטגיה לצמיחה כלכלית בישראל**
- **אי-שוויון בישראל: חצי הכוס הריקה וחצי הכוס המלאה**
- **הרפורמה במערכת הבריאות: עבר ועתיד**
- **המדיניות המקרו-כלכלית לשנים 2001 – 2002**
- **מדינה, משפט והלכה – ב. עושר שמור לבעליו לרעתו: מקומם של המשפט ושל ההלכה בחברה הישראלית.**
פרופ' ידידיה צ' שטרן
- **חקיקה פרטית**
דנה בלאנדר וערן קליין בהנחיית פרופ' דוד נחמיאס
- **הכנס הכלכלי העשירי – יולי 2002**
מנהל הכנס והעורך: פרופ' ראובן גרונאו
- **איום ביטחוני ומשבר כלכלי**
- **הגלובליזציה**
- **מדיניות הפנסיה**
- **המדיניות המקרו-כלכלית לשנים 2002-2003**
- **רגולציה – הרשות המפקחת**
אורי ארבל-גנץ בהנחיית פרופ' דוד נחמיאס ופרופ' ידידיה צ' שטרן
- **רגשות דתיים: חופש הביטוי והמשפט הפלילי**
פרופ' מרדכי קרמניצר, שחר גולדמן וערן טמיר

- דת ובג"ץ: דימוי ומציאות – א. פרסום "מנוף – המרכז למידע יהודי" במבחן הביקורת
ד"ר מרגית כהן, אלי לינדר ופרופ' מרדכי קרמניצר
- الصّدق العربي اليهودي في إسرائيل: مميزات وتحديات
الاستاذ عصام ابوريا البروفيسورة روت جبيزون

English Publications of The Israel Democracy Institute

- **Religious and Secular Jews in Israel: A Kulturkampf?**
By Prof. Aviezer Ravitzky
- **State, Law, and Halakha: Part One – Civil Leadership as Halakhic Authority**
By Prof. Yedidia Z. Stern
- **Incitement, Not Sedition**
By Prof. Mordechai Kremnitzer and Khalid Ghanayim
- **State, Law and Halakha: Part Two – Facing Painful Choices**
By Prof. Yedidia Z. Stern

אפשר לרכוש את ניירות העמדה
במכון הישראלי לדמוקרטיה
ת"ד 4482, ירושלים 91044
טלפון: 02-5392888, 1-800-202222
פקס: 02-5631122

Had the Supreme Court justice come from among their social group, or, alternatively, had the Court fully supported the authors' views, it is safe to assume that no objection would have been raised. This part of the publication, besides being rife with blatant factual errors, is deficient in oversimplifying the issue and presenting it in crude lines that ignore the richness and complexity of Israeli social reality, especially in light of the aspiration to maintain a strictly professional court.

In conclusion, the publication analyzed in this position paper was shown to possess significant deficiencies, which render it an unreliable source for further discussion of the important issue it approaches. We chose to deal with it, despite its errors, since it is currently being used in public debate. Genuine dialogue between sectors can exist only on the basis of a correct reading of the facts, and we hope that further analyses will proceed in this fashion.

rulings, indicates that **there has indeed been a decrease in the level of this participation over the decades, although Manof's findings appear to be exaggerated.** Manof's findings, based, as stated above, on partial and erroneous data, supposedly indicate a 12-24% participation rate of 'religious' justices. The parallel IDI research shows that during the 1990s, 'religious' justices participated in 33% of the panels ruling on issues of religion and state.

B. On the Composition of the Supreme Court

As for "finding a strong correlation between personal judicial attitudes and decisions on religious issues", in their summary, Manof's researchers simply state the following: "since the personal attitudes of the justices on this subject are known, it is easy to discern the personal attitudes and identified lifestyle vis-à-vis the judicial decisions." In addition, the authors offer a table that supplies some personal information about residing justices, intending to prove insufficient representation of 'religious' communities. A considerable number of the aforesaid arguments receive no substantiation in this two-page part of the publication. Moreover, the publication does not grapple at all with the serious issues involved. It does not discuss methods of identifying different social groups, nor does it rely on theories of the judiciary. In fact, only two criteria seem to be relevant: a person's religiousness/ secularity and his ethnic origin. Even these two criteria are not well developed, as the authors ignore the multiple social structure of Israeli society (for example, mixed ethnic origins and new immigrants). It is unfitting to assess a person's suitability for a position solely on the basis of these two criteria, while ignoring requirements of education and expertise. In any case, the writers' exaggerated determinations have no basis in reality.

The representation issue is not a simple one. However, it would seem that this is not the issue that disturbs the authors.

decision, to remove Kashrut certificate from a place that holds a New Year party was annulled”, although in this case the Chief Rabbinate explicitly announced that it did not oppose granting kashrut certification and that it does not limit it by any condition of this sort. The *Horev* decision (regarding closure of Bar-Ilan Road on the Sabbath)² is described as “a petition to revoke the Minister of Transport’s decision to close the road was approved”, although in fact the court ruled that the Minister was to reconsider the matter, taking into account the secular residents in the area.

A thorough search for errors in Manof’s first 45 items shows that 60 percent are incorrect (this figure includes 10 cases that were cited by date only, not even by serial number; omitting these, the error rate is still about 37 percent).

4. These findings cast significant doubt over the accuracy of the study and its conclusions. It is common knowledge that some of the case-law does not satisfy members of the ultra-Orthodox community. As this discussion paper notes, the very existence of this study, and its findings, indicate a genuine difficulty in understanding the work of the Supreme Court. Hostility and feelings of prosecution are only exacerbated by incorrect depictions of the judiciary. The debate would greatly benefit from amendment of such portrayals.
5. As for the level of **participation by justices defined as “religious justices” in subjects related to issues of religion and state**: research currently being conducted at the Israel Democracy Institute, based on more than 200 important

2 HCJ 5016/96 *Horev v. Minister of Transport*, PD 51 (4) 1.

publication citation supplied – two necessary components of any legal or academic citation. At most, each case is identified by the date that it was given and the case's serial number. **Thirty-six cases are identified only by date**, lacking even a serial case number. Moreover, the publication states that “in the event that there is no noting of the ruling due to non-publication or difficulties in locating it, the date of the decision is noted according to **publication sources in the press and elsewhere.**”

The aforesaid gives rise to an assumption that, at least in some cases, the database relied on secondary sources and not on the full text of the decision. Clearly, a study of attitudes **must** examine the original text.

- C. Eleven cases were cited erroneously – case numbers and dates were incorrect.
- D. **Nine are not final decisions at all, but rather different types of interim and auxiliary decisions**, such as decisions to grant an order nisi or an interim order, a decision regarding a motion to award court costs, etc. These decisions are made in the course of hearing the case, and are not of any major legal significance.
- E. **Three decisions are cited twice, and one cited three times.**
- F. **In several cases, the description of the facts of the decision does not match the citation.** Other issues were discussed.
- G. **In other cases, the decision is described incorrectly**, sometimes contradictory to the actual decision. For example, the case numbered 7873/98 (identified with difficulty, since it appears in the database as numbered 7373/98)¹ is cited as deciding that “the Chief Rabbinate’s

1 H CJ 7873/98 **Orthodox Association v. Rabbi Yosef Bar-Shalom**, Takdin Elyon 98 (4) 661.

by a specific sector, which may be defined as ultra-Orthodox. This applies even to cases that were decided solely on the basis of principles of legality. Thus, for example, the database includes an order nisi on collection of water-debts incurred by synagogues; a decision that does not uphold a Rabbinical court ruling, regardless of relevant statute and case law; and a decision that “educating children by beating amounts to an assault”.

In fact the publication seeks (while making severe methodological errors) **to examine the extent to which the High Court of Justice’s decision matches the views of a single sector. There is no underlying assumption here required in the context of the State of Israel’s social and political structure, according to which its citizens are free to choose from a wide range of ideologies** and to live by them, with the judiciary ensuring these freedoms to an optimum.

3. The publication is based on a database of 160 rulings that supposedly express, or at least reflect, judicial action on subjects connected with the ultra-Orthodox sector. A number of serious errors were found here:
 - A. **A random search found 28 decisions clearly relevant to the issues analyzed in the publication, that are absent from the database.** Some of these are important, even landmark, decisions, for example the *Mitrael* decision (import of non-Kosher meat and the ‘Meat Law’), *Manning* (extradition), *Der’i* and *Pinchasi* (criminal investigation/ indictment of ultra-Orthodox leaders – an issue generally included in Manof’s study). Nearly two-thirds of these randomly-located decisions would be classified in Manof’s publication as ‘positive’ according to ultra-Orthodox positions.
 - B. Substantial errors in citation of decisions. Not one of the decisions is named by applicant/ appellant, nor is

important for the maintenance of a continuing discussion on religion and state, based on accurate data.

Manof's report has two sections. The first is a quantitative study of 160 decisions, and supplies statistical conclusions about the nature of judicial output in this field. As stated in the report, the 160 decisions were chosen "from **15,6780** [sic] rulings that were reviewed" – a first error that reveals the quality of the research.

Manof's authors summarise their findings as follows:

- A. A sharp rise in the number of anti-Jewish and anti-religious decisions since Aharon Barak assumed a position of power.
- B. In recent years nearly 100 percent of the rulings have been anti-religious.
- C. Most applications to change the status quo were successful.
- D. A strong correlation was found between personal judicial attitudes and decisions on religious issues.
- E. There is a sharp decrease in participation of religious judges in judicial issues whose background is religious/ value-oriented.

An examination of the publication reveals several fundamental faults.

A. Manof's Database of High Court of Justice's Decisions on 'Religion and State'

1. The publication purports to focus only on "High Court decisions on religious matters" (p. 4 of the publication). However, its database includes **decisions that clearly deviate from religious issues**, such as the rights of homosexuals and lesbians, appointment of a senior official at the National Insurance Institute and a mother's conviction for child abuse.
2. **The phrase "anti-Jewish and anti-religious decision" in fact covers any decision that would be critically received**

Summary

Religion and the High Court of Justice: Image and Reality – Part One

A Critical Examination of the Publication by Manof:
The Center for Jewish Information

By Dr. Margit Cohn, Eli Linder and Prof. Mordechai Kremnitzer

This position paper is the first in a series of publications examining the role of the Supreme Court in Israel's legal and public spheres. Critics of the Court's output, especially when sitting as High Court of Justice, argue that it has escalated its degree of activism and intensified its involvement in decision-making at the political level. The series' authors aim to provide a comprehensive framework for examining these arguments and for clarifying the Supreme Court's proper role in Israel's public arena. Within this framework, the authors critically examine several assumptions on the Court's output, common to both supporters and opponents of its actions. The series of publications will examine these issues on both the theoretical and empirical-quantitative levels.

This paper focuses on a short publication by 'Manof: The Center for Jewish Information', which identifies itself with the ultra-orthodox sector, and purports to analyze the judiciary's role in issues of religion and state. The publication seeks to prove, through a database of rulings, that since the 1990s there has been a "sharp rise in the number of anti-Jewish and anti-religious rulings", claiming that it has risen in recent years up to 100 percent. The number of errors in the publication and the level of their severity, as well as the manner in which the argument regarding the Supreme Court justices' background is made, justify a more comprehensive examination of the report and a presentation of its actual value. Correction of its errors is